

KLAIPĖDOS
VALSTYBINĖ
KOLEGIJA

**VERSLO FAKULTETO
PEDAGOGIKOS KATEDRA**

Jurgita Vaivadienė

**ŠEŠERIŲ-SEPTYNERIŲ METŲ
VAIKŲ KALBOS KULTŪROS UGDYMAS**

Profesinio bakalauro baigiamasis darbas

Ikimokyklinės ir priešmokyklinės pedagogikos
Studijų programos valstybinis kodas 6531MX001
Pedagogikos studijų krypties

Autorė Jurgita Vaivadienė

(parašas)

2020-06-04
(data)

Vadovė lektorė Rima Ežerskienė

(parašas)

2020-06-04
(data)

Klaipėda, 2020

Turinys

Lentelių sąrašas.....	3
Terminų ir sąvokų žodynas.....	4
Santrauka.....	5
Summary.....	6
Įvadas.....	7
1.ŠEŠERIŲ-SEPTYNERIŲ METŲ VAIKŲ KALBOS KULTŪROS UGDYMO TEORINĖ ANALIZĖ.....	9
1.1 Bendroji kalbos kultūros samprata.....	9
1.2 Šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymas priešmokyklinio ugdymo grupėje.....	12
1.3 Šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymas šeimoje.....	19
1.4 Problemos kylančios kalbos kultūros ugdymo procese.....	23
2. TYRIMO METODIKOS APŽVALGA.....	27
3. ŠEŠERIŲ-SEPTYNERIŲ METŲ VAIKŲ KALBOS KULTŪROS UGDYMO PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO GRUPĖJE IR ŠEIMOJE EMPIRINIS TYRIMAS.....	30
3.1 Šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymo priešmokyklinio ugdymo grupėje tyrimo analizė.....	30
3.2 Šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymo šeimoje tyrimo analizė.....	36
3.3 Problemų, kylančių šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymo procese, tyrimas.....	46
Išvados ir pasiūlymai.....	53
Literatūros sąrašas.....	55
Priedai	
1 priedas. Baigiamojo darbo autoriaus įsipareigojimas dėl neplagijavimo.	
2 priedas. Pažyma dėl organizacijos vardo ir duomenų naudojimo.	
3 priedas. Priešmokyklinio ugdymo pedagogui sudarytas interviu klausimynas, siekiant ištirti priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos kultūros ugdymą.	
4 priedas. Tėvams, auginantiems šešerių-septynerių metų vaiką, sudarytas interviu klausimynas, siekiant ištirti šešerių-septynerių metų amžiaus vaikų kalbos kultūros ugdymą šeimoje.	
5 priedas. Informanto (pedagogo) apklausos žodžiu stenografija.	
6 priedas. Informanto (tėvo) apklausos žodžiu stenografija.	

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Pedagogų nuomonė apie kalbos kultūrą.....	30
2 lentelė. Pedagogų nuomonė apie pažintinės raidos gebėjimus, padedančius ugdyti vaiko kalbos kultūrą.....	32
3 lentelė. Pedagogų nuomonė apie padedančius tobulinti kalbos kultūrą metodus.....	33
4 lentelė. Pedagogų nuomonė apie tai, kas nulemia vaikų kalbos taisyklingumą.....	34
5 lentelė. Tėvų nuomonė apie kalbos kultūrą.....	36
6 lentelė. Tėvų nuomonė apie pažintinės raidos bruožus, padedančius ugdyti jų vaiko kalbos kultūrą.....	39
7 lentelė. Tėvų nuomonė apie jų vaiko kalbos kultūros tobulinimo būdus.....	41
8 lentelė. Tėvų nuomonė apie tai, kas nulemia priešmokyklinio amžiaus vaiko kalbos taisyklingumą.....	42
9 lentelė. Tėvų nuomonė, kodėl svarbi vaiko taisyklinga lietuvių kalba.....	44
10 lentelė. Tėvų nuomonė apie veiklas, užsiėmimus, žaidimus, kuriais užsiima lavindami vaiko taisyklingą kalbos kultūrą.....	45
11 lentelė. Pedagogai apie priešmokykliniame amžiuje kylančias kalbos kultūros siaurąją prasme problemas.....	47
12 lentelė. Pedagogų nuomonė apie kalbos kultūros plačiosios ir siaurosios prasmės ugdymo svarbą ir kylančias problemas.....	48
13 lentelė. Pedagogų nuomonė apie iškilusių kalbos kultūros ugdymo problemų sprendimas.....	49
14 lentelė. Tėvų nuomonė apie vaikui kylančias kalbos kultūros siaurąją ir plačiąją prasme problemas.....	51

Terminų ir sąvokų žodynas

Kalbos kultūra - pavyzdingas ar bent tinkamas kalbos vartojimas (Šukys, 2006).

Priešmokyklinis amžius - prieš pradėdant lankyti mokyklą esantis amžius (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Kompetencija - tam tikros srities žinių, gebėjimų ir nuostatų visuma, įrodytas gebėjimas atlikti užduotis (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Nuostata - teiginys, kuris liepia elgtis vienodai, ar panašiai (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Gebėjimas - mokėti, galėti, kažką padaryti (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Žinios - mokėjimas suprasti informaciją (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Estetika - žodžių vaizdingumas, įtaigumas, žodingumas (Šukys, 2006).

Etiketas - tinkamas elgesys, mandagumas (Šukys, 2006).

Foneminė klausa - žmogaus gebėjimas skirti fonemas; ji formuojasi vaikystėje, kai vaikas pats ima tarti žodžius (Tarptautinių žodžių žodynas, 2002).

Šeima - žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų (kartais ir artimų giminių), gyvenančių kartu (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Lietuvos Respublikos Konstitucija - pagrindinis valstybės įstatymas, turintis aukščiausią teisinę galią, nustatantis šalies politines, teises ir ekonominės sistemos pagrindus (Tarptautinių žodžių žodynas, 2002).

Logopedas - logopedijos specialistas (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Etika - dorovės mokslas (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Manieros - išorinė kalbos, elgesio, veikimo, darbo forma, būdas (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Emocingumas - kupinas emocijų (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Tolerancija - priešingos nuomonės ar įsitikinimų gerbimas, pakanta (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Informantas - kas teikia informaciją tyrinėtojų atsakymų pavidalu (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Santrauka

Jurgita Vaivadienė: „Šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymas”

Ikimokyklinė ir priešmokyklinė studijų programa, Verslo fakultetas, Klaipėdos valstybinė kolegija.

Tyrimo problema: Ypatingai taisyklingos kalbos mokymas yra svarbus, kai vaikai ruošiami mokyklai. Kalbą skurdina naujai besiveržiantys madingi skoliniai, kurie gali taisyklingą žodį išguiti iš vartosenos. Vaikai skolinius greičiau įsimena, negu taisyklingą lietuvių leksiką. Baigiamajame darbe bus stengiamasi išsiaiškinti: Kodėl reikia ugdyti kalbos kultūrą priešmokykliniame amžiuje? Kaip pedagogai ir tėvai ugdo kalbos kultūrą priešmokykliniame amžiuje bei sprendžia iškilusias kalbos kultūros ugdymo problemas? **Tyrimo objektas** - šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymas priešmokyklinio ugdymo grupėje ir šeimoje. **Tyrimo tikslas** - ištirti šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymą ir kylančias problemas priešmokyklinio ugdymo grupėje ir šeimoje. **Tyrimo metodai:** mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, apklausa žodžiu (struktūruotas interviu), kokybinė duomenų analizė.

Išvados: 1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog priešmokykliniame amžiuje reikia ugdyti kalbos kultūrą. Svarbiausias asmuo grupėje – mokytojas, šeimoje - tėvai. Suaugusieji savo kalba turi perteikti informaciją, kuri suteiktų vaikams galimybę girdėti natūralią, taisyklingą kalbą, skatintų bjaurėjimąsi netaisyklinga kalba. 2. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad pedagogai, tėvai didelį dėmesį skiria šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros siaurąja ir plačiąja prasme ugdymui. Pedagogai, tėvai išskiria pagrindinius kalbos kultūros ugdymo komponentus: gebėjimą aiškiai tarti gimtosios kalbos garsus, taisyklingą žodžių vartojimą. Pedagogai akcentuoja kalbos grožį, kalbėjimo raišką, raiškaus pasakojimo įgūdžius. Kalbos kultūros ugdymui pedagogai taiko žodinius, praktinius metodus, o tėveliai tai vadina laisvalaikio veikla. Vaikų kalbos kultūros ugdymui, kaip atskleidė tyrimo duomenų analizė, yra svarbus tinkamas pedagogų, tėvų kalbos kultūros vartojimo pavyzdys. 3. Tyrimu atskleista, kad pedagogai mato vaikų kalbos problemų. Tėvai teigia, kad vaikai girdi namie turtingą, raiškia kalbą, bet pedagogai pastebi, kad ne visų vaikų kalba žodinga, vaizdinga, etiška. Pedagogų nuomone, vaikų pasakojime trūksta taisyklingumo, aiškiai tariamų žodžių, raiškumo, rišlumo, nuoseklumo. Taigi pedagogai vaikų kalboje mato daugiau netikslumų negu tėvai. Tai ir sukelia vaikų kalbos kultūros ugdymo procese problemų, kurių sprendimas – nuoširdus, dalykiškas suaugusių bendradarbiavimas.

Raktiniai žodžiai: šešerių-septynerių metų amžius, kalbos kultūros ugdymas.

Summary

Jurgita Vaivadienė: „Teaching Language Standard to Six-to-Seven-Year-Old Children” The study programme of Pre-School and Pre-Primary School Pedagogy, Faculty of Business, Klaipeda State College.

The problem of the research. Teaching of particularly correct language is important when preparing children for school. Language is impoverished by emerging fashionable loanwords that can banish the correct word from usage. Children remember loanwords faster than regular Lithuanian vocabulary. The present thesis seeks to find out: why is it necessary to educate language culture in the pre-primary age? How do pedagogues and parents educate language culture in the pre-primary age and solve the problems of language culture education? **The object of the research** is the education of language culture of six- to seven-year-old children in the pre-primary education group and in the family. **The purpose of the research** is to investigate the education of language culture of six- to seven-year-old children and the problems that arise in the pre-primary education group and in the family. **Research methods:** analysis of the scientific literature, analysis of documents, oral survey (structured interview), qualitative data analysis.

Conclusions: 1. The analysis of the scientific literature has revealed the need to educate language culture in the pre-primary age. The most important person in the group is the teacher, in the family – parents. By using their language adults must convey information, which would give children the opportunity to hear natural, correct language, which would encourage disgust in irregular language. 2. The analysis of the research data has showed that pedagogues, parents pay a lot of attention to the education of language culture of six- to seven-year-old children in the narrow and broad sense. Pedagogues, parents distinguish the main components of the education of language culture: the ability to pronounce the sounds of the mother tongue clearly, the correct use of words. Pedagogues emphasise the beauty of language, the expression of speech, the skills of expressive storytelling. Pedagogues use verbal, practical methods to teach language culture, while parents call it a leisure activity. The analysis of the research data has noted that the appropriate example of the use of language culture by teachers, parents is important teaching children language culture. 3. The study has revealed that pedagogues see some problems in children's language. Parents say that children hear rich, expressive, language at home, pedagogues note that not all children's language is wordy, picturesque, and ethical. According to pedagogues, children's storytelling lacks correctness, clearly pronounced words, clarity, coherence, consistency. Thus, pedagogues see more inaccuracies in children's language than parents. This causes problems in the process of educating children language culture, the solution of which is sincere, business-like cooperation among adults. **Keywords:** six- to seven-year-olds, education of language culture.

Įvadas

Temos aktualumas. Priešmokyklinio amžiaus vaikas išgyvena gana sudėtingą raidos laikotarpį, kuris lemia ugdymosi mokykloje sėkmę. Jei šis laikotarpis bus įvardytas, vaikas gaus teigiamų impulsų, skatinančių jo lavėjimą (Monkevičienė, 2003). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos (2018) priimtame įstatyme teigiama, kad „Priešmokyklinio ugdymo tikslas – padėti vaikui sėkmingai augti ir pasirengti mokytis mokykloje“ (Lietuvos respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2018). Priešmokyklinis ugdymas vykdomas pagal vienerių metų Priešmokyklinio ugdymo bendrąją programą (2014). Kalbiniams vaikų gebėjimams ugdyti parengti patarimai priešmokyklinio ugdymo pedagogams (Priešmokyklinis ugdymas, 2019).

Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014) yra išskiriamos penkios vaikų pasiekimų kompetencijos. Komunikavimo kompetencija - viena iš išvardintų kompetencijų, ji skatina vaikų kalbėjimą. Siektina, kad vaikas: tinkamai vartotų ir tobulintų savo gimtąją kalbą, domėtųsi knygomis, kitais rašytiniais šaltiniais, suprastų sakinę ir rašytinę informaciją.

Šernas (2002) tyrinėjo priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos kultūrai neigiamą įtaką darantį ankstyvąjį kitų kalbų mokymą. Brazauskienė (2002) analizavo priešmokyklinio amžiaus vaiko kalbos ugdymo procesą šeimoje. Kiliuvienė, Ruškys (2002) tyrinėjo vaiko kalbinę sambrandą. Gražienė, Glebuviene, Marcelionienė (2004) tyrinėjo natūraliai įgyjamą intuityvų gimtosios kalbos sandaros suvokimą. Žukauskienė (2012) analizavo priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbą. Labanauskienė (2004), Balčiūnienė (2009) - taisyklingą vaiko kalbą. Amerikiečių lingvistas Chomsky (1990) tyrė vaikų įgimtą kalbos įsisavinimo įrenginį. Cosgrove ir Peterson (1991) savo tyrime stebėjo priešmokyklinio amžiaus vaikų klausymo sugebėjimus. Šukys (2006) - kalbos klaidų atsiradimo priežastis. Čepaitienė (2007) - kalbos etiketo svarbą.

Problematica. Šešerių-septynerių metų vaikų gebėjimai saviti ir kintantys. Vaikai, perimdami informaciją iš suaugusiųjų, bendraamžių, mokosi taisyklingos kalbos, įgyja bendravimo įgūdžių. Gerai, taisyklingai kalbantys vaikai lengviau reiškia mintis, laisviau bendrauja su kitais, geriau pažįsta juos supančią erdvę, tikrovę. Ypatingai taisyklingos kalbos mokymas yra svarbus priešmokykliniame amžiuje, kai vaikai ruošiami mokyklai. Prie taisyklingos kalbos puoselėjimo ir mokymo turėtų prisidėti ir tėvai, nepalikdami tai tik ikimokyklinio ugdymo įstaigai. Šiandieninis kalbos vartotojų galvos skausmas yra į kalbą naujai besiveržiantys madingi skoliniai, kurie gali taisyklingą žodį išguiti iš vartosenos. Vaikai skolinius (barbarizmus) šiuo laikotarpiu greičiau perpranta ir įsimena, negu taisyklingą lietuvišką leksiką. Kalbininko Smetonos (2017) nuomone, lietuvių kalba yra pasmerkta likti tik žodynuose, todėl tinkami naujažodžiai, atėję iš svetimų kalbų, puošia mūsų kalbą, be jų ji būtų niekas, o netinkami – menkina kalbą. Baigiamajame darbe bus

stengiamasi išsiaiškinti: Kodėl reikia ugdyti kalbos kultūrą priešmokykliniame amžiuje? Kaip pedagogai ir tėvai ugdo kalbos kultūrą priešmokykliniame amžiuje bei sprendžia iškilusias kalbos kultūros ugdymo problemas?

Tyrimo objektas – šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymas.

Tyrimo tikslas – ištirti šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymą ir kylančias problemas priešmokyklinio ugdymo grupėje ir šeimoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymą teoriniu aspektu.
2. Ištirti šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymą priešmokyklinio ugdymo grupėje ir šeimoje.
3. Ištirti šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymo procese kylančias problemas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, apklausa žodžiu (struktūruotas interviu), kokybinė duomenų analizė.

1. ŠEŠERIŲ - SEPTYNERIŲ METŲ VAIKŲ KALBOS KULTŪROS UGDYMO TEORINĖ ANALIZĖ

1.1 Bendroji kalbos kultūros samprata

Lietuvoje terminas *kalbos kultūra* palyginti naujas, o plačiau buvo vartojamas sovietmečiu. „*Kalbos kultūrą* galima suprasti siaurąja ir plačiąja prasme“ (Šukys, 2003, p. 8). *Kalbos kultūra* – pavyzdingas ir tinkamas kalbos vartojimas (Šukys, 2006). *Kalbos kultūra* - mokslo šaka aiškinanti, kokios yra kalbos klaidos, kaip jų galima išvengti ir siekti geros kalbos kultūros (Griškevičienė, Lapkuvienė, Navalinskienė, Šmulkštytė, 2003). *Kultūra* – reiškia kalbos ugdymą, lavinimą, apdirbimą. Pupkis (2005) teigia, kad kalba yra pagrindinė bendravimo priemonė.

Kalbos kultūra siaurąja prasme – apibūdinama, kaip kalbos taisyklingumas, įteisinti žodynuose žodžiai ir jų reikšmės, aprašytos gramatikos. Šukio (2006) nuomone, turime vartoti įteisintus žodžius ir normines jų reikšmes, taisyklingus žodžių junginius bei sakinius. Tai ir sudaro taisyklingos kalbos kultūros pagrindą. Pupkis (2005) teigia, kad pirmiausia kalbos taisyklingumo sąvoka siejama su bendrine kalba. Lietuvių bendrinės kalbos taisyklingumas nėra iki galo išaiškintas – nes vieni jį supranta, kaip kalbos dėsnių ar kodifikuotų taisyklių atitikimą (Pupkis, 2005; Kniūkšta, 2001). Kiti taisyklingumo apibrėžtį formuluoja tikslindami jo savarankiškumą. Šukys (2003, p. 19) skiria dvi pagrindines taisyklingumo kriterijaus dalis – „grynumą ir sistemingumą“. Kazlauskienė, Rimkutė, Bielinskienė (2011) pabrėžia, kad svarbiausia yra taisyklingos tarties normos.

Kalbos kultūra dar skirstoma į sakytinės ir rašytinės kalbos ugdymą. *Sakytinė kalba* – apibūdinama, kaip pagrindinė žmonių bendravimo priemonė (Šukys, 2006). Ja „išsakomi norai, reikalavimai, prašymai, emocijos, jausmai ir kt.“ (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014, p.34). Jankauskienė, Rinkevičiūtė (2017, p. 93) analizuodamos vaiko kalbą, cituoja Molicką (2010), kuri teigia, kad „sakytinė kalba – tai ypatinga vaiko savybė, kuri leidžia klausytis ir kalbėti, pasakoti, klausinėti, atsakinėti, nepertraukti kalbančiojo, jei ko nors nesuprato, mandagiai paprašyti pakartoti“. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše (2014) pabrėžiama, kad klausydamas ir kalbėdamas vaikas pratinasi išgirsti ir suprasti, ką sako kitas, mokosi kalbėti pats. Sakytinės kalbos srityje šešerių-septynerių metų vaikui ugdantis tobulėja: „aplinkinių kalbėjimo, skaitymo klausymasis, kalbėjimo atpažinimas ir supratimas, natūralus vaiko kalbėjimas su suaugusiais ir vaikais apie savo patirtį ir išgyvenimus, vaiko kalbėjimas su suaugusiais ir vaikais apie supančią aplinką, jos objektus, įvykius, kalbėjimas laikantis perprastų kalbos taisyklių, tautosakos ir grožinės literatūros kūrinėlių deklamavimas, sekimas, pasakojimas“ (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014, p. 34).

Rašytinė kalba – tai vaiko supratimas apie rašymą ir skaitymą (Glebuviienė, 2011). Ji išmokstama natūralioje aplinkoje, savarankiškoje paties vaiko veikloje, atsiradus poreikiui kažką parašyti ar perskaityti (Šukys, 2006). Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše (2014) pabrėžiama, kad vaiko rašymas prasideda nuo pirmųjų jo nubrėžtų linijų, taškelių, parašytų raidžių elementų, nukopijuotų raidžių. Šešerių-septynerių metų vaiko skaitymo mokymosi sėkmę lemia išmokimas klausyti, kalbėti bei jo gyvenimiška patirtis. Kad vaikas mokytųsi suvokti skaitymą, jis nuolat turi būti skatinamas papasakoti apie savo piešinėlius, knygų iliustracijas, imituoti skaitymą, pačiam skaitinėti ir pan. (Monkevičienė, 2004). *Rašytinės kalbos* srityje vaikui ugdantis tobulėja: „domėjimasis skaitymu, raidėmis, žodžiais bei įvairiais simboliais ir jų reikšmėmis, domėjimasis rašymu, raidžių bei žodžių rašinėjimas, įvairių simbolių braižymas ar piešimas, trumpų žodelių skaitymas“ (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše, 2014, p. 38). Legkauskio (2013) teigimu, priešmokyklinio amžiaus vaikas prieš pradėdamas mokytis suprasti skaitymą, turi būti išmokęs trijų dalykų: „suvokti, kad kalbą sudaro tam tikri garsai, suprasti ir valdyti sakytinę kalbą, ir žinoti, kad kalba turi būti užrašyta“ (Jakanovytė- Stoškuvienė, Vozbinaitė, 2016, p.45). Šukio (2006) teigimu, rūpintis tik rašytinės ir sakytinės kalbos taisyklingumu, kitaip sakant, tik *kalbos kultūra siaurąja prasme* – neužtenka.

Kalbos kultūra plačiąja prasme - tai kalbos estetika ir kalbos etika. *Kalbos estetikai* - svarbiausia yra ne tik taisyklinga kalba, bet ir žodinga, vaizdinga, įtaigi. *Kalbos etikai* - svarbiausia yra kalba ne tik taisyklinga, graži, bet ir kultūringa, mandagi (Šukys, 2006). Be kalbos taisyklingumo, dar turi turėti gebėjimą ką pasakyti, t. y. (kalbos turinys) ir gebėjimą kaip pasakyti, t. y. (raiška). Kalbos etiketas - elgesio, mandagumo taisyklės ir formos, kurios pabrėžia šešerių-septynerių metų vaikų kalbos ir asmenybės kultūrą, kurios nesilaikant parodomas priešmokyklinio amžiaus vaikų nekultūringumas, neišsiauklėjimas, visuomenės negerbimas (Šukys, 2003). Taip išplėtus kalbos kultūros sąvokas, galima kalbėti apie komunikacinę kalbos kultūrą: ar vaikai sugeba ne tik gražiai, taisyklingai kalbėti, bet ir aiškiai susidėliojus žodžių turinį, raiškiai, aiškiai, pasakyti (Gražienė, Glebuviienė, Marcelionienė, 2004). Monkevičienės (2004) nuomone, vieni vaikai turi daug patirties, išgyvenimų, bet nemoka papasakoti. Kiti kalba daug, bet kalba nerišli ir nelogiška. Todėl priešmokyklinio amžiaus grupėje reikia ugdyti ir vieną, ir kitą (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Kalbos kultūra – ne vien taisyklingumas, bet ir aiškumas, stilius, iškalba, net kalbančiojo laikysena, mimika, gestai, suvokimas, kam ir kada, kokiomis aplinkybėmis kalbama, sakinių formulavimas ir tikslus minties reiškimas (Paulauskienė, 2001; Peleckienė, 2005). Gražienė, Glebuviienė, Marcelionienė (2004) nustatė, kad komunikavimo gebėjimų ugdymas ir ugdymasis yra vientisas procesas, integruotas į visą vaiko veiklą. Jovaišas (2004) pažymi, kad turtinant lavinant

kalbą, ugdoma ne vien kalbos kultūra siaurąja ir plačiąja prasme, bet ir mąstymo kultūra. Todėl didelį dėmesį reikia skirti kalbėjimui, nuo kalbėjimo kultūros priklauso rašymo kultūra (Tijūnėlienė, 2012).

Žukauskienė (2012) rėmėsi užsienio mokslininkais: Piaget (2002), atlikusio vaiko protinės raidos stebėjimus, ypatingą dėmesį skyrusio pažintiniams procesams - mąstymui, kalbai, suvokimui. Chomsky (1990), teigusio, kad kalba yra unikalus žmogaus pasiekimas, kad visi vaikai turi vadinamąjį įgimtą kalbos įsisavinimo įrenginį. Janėkaitė, Rinkevičiūtė (2017, p. 93) cituoja Lietuvos mokslininkę Glebuviene (2011), kuri teigė „kad šešerių-septynerių metų vaikas perpranta pagrindines gimtosios kalbos fonologines, gramatines, semantines ir praktines minčių reiškimo apie pasaulį taisykles“. Ugdant vaiko kalbinius gebėjimus tiek tėvai, tiek pedagogai turi garantuoti, kad vaikas iš jų lūpų girdės natūralią, taisyklingą sodrią, aiškią kalbą, puoselėti vaiko naujų žodžių vartoseną, skatinti bjaurėjimąsi netaisyklinga, pilna svetimybų, žargonų kalba. Labanauskienė (2004), Balčiūnienė (2009) pabrėžia, kad labai svarbu dažnai kalbėtis su vaiku, kad šešerių-septynerių metų amžiaus vaikui didelę reikšmę turi namuose girdima kalba. Kamandulytė-Merfeldienė ir Kavaliauskaitė (2018) teigia, kad viena iš svarbiausių šešerių-septynerių metų vaikams yra mandagumo reiškinių svarba. Mandagumas laikomas viena iš svarbiausių kalbos etiketo komunikacinio akto dalių, formuojančių pašnekovų santykį ir dažnai nulemiančių taisyklingo pokalbio sėkmę.

Žukauskienės (2012) teigimu, šešerių-septynerių metų vaikų kalba beveik kaip suaugusiojo, tik skurdesnis žodynas. Per dieną vaikas išmoksta 5-10 žodžių. Pastebi kitų gramatines klaidas. Užduoda daug klausimų. Bet daug kas priklauso tiek nuo ugdymo įstaigos, tiek nuo šeimos įtakos, tiek nuo pažintinių sugebėjimų, kurie leidžia vaikui įsisąmoninti sudėtingas gramatikos taisykles. Kiliuvienė, Ruškys (2002) nustatė, kad šio amžiaus vaikų sakinių prasmės, gramatinių formų suvokimas, žodynas, kalbos gramatinė sandara ir rišioji kalba yra neišlavėjusi, kalbos žodynas skurdus, nors tėvų nuomone jis labai geras. Kurmanskienė (2003) nustatė, kad šešerių-septynerių metų vaikai ne visada tiksliai suvokia veiksmažodžių su įvairiomis priesagomis reikšmę, dėl to galimos žodžių darybos klaidos. Vaikai dažnai vartoja savos kūrybos veiksmažodžių. Dėl to jų pasirengimas mokyklai kalbos aspektu būna nepakankamas.

Šiandieninio gyvenimo realybė verčia pedagogą konkuruoti su kitais informacijos šaltiniais, kurie greitai plinta ir vaikams tampa vis lengviau pasiekiami. Paulauskienė (2004) teigia, kad dabarties mokytojas, turi gebėti nuolatos atsinaujinti, tobulėti pats ir tobulinti savo veiklą. Jis turi būti vedliu, pagalbininku, įkvėpėju, pabrąšintoju vaikui, turi siekti, kad ugdytiniai juo pasitikėtų ir siektų priimti jiems teikiamas žinias (Labanauskienė, Listopadskienė, 2006). Svarbiausia mokytojo bendravimo ir bendradarbiavimo priemonė - kalba. Taisyklinga kalba, kaip teigia

Tijūnėlienė (2004), yra vienas svarbiausių mokytojo veiklos instrumentų, kuriuo ne tik perteikiama informacija, skatinama mokymosi motyvacija, bet ir ugdoma vaikų kalba – asmenybės raiškos priemonė. Tikslinga pedagogo kalbos kultūra yra svarbus intelektualinis-emocinis, į vaiką nukreiptas veiksnys (Grebliauskienė, Večkienė, 2004). Pedagogo kalba visais aspektais turi būti pavyzdys. Pedagogas turėtų kalbėti taisyklingai, aiškiai. Tėvų kalba, taip pat turėtų būti taisyklinga ir to turėtų mokyti savo vaikus (Tijūnėlienė, 2004). Kalbos taisyklingumas prasideda nuo taisyklingai ištarto garso ar garsų junginio, sudarančio prasmingą žodį (Bukantienė, 2006). Kalbos raiškumui ir tikslumui, labai svarbu žodžių akcentavimas sakinyje. Kiekvienai išsakytai frazei, tinkamai intonuojant, galima suteikti tiek reikšmių, kiek joje yra žodžių, o gal ir dar daugiau. Pedagogas vaikams turi kalbėti aiškiai, raiškiai ir vaikams suprantamai (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2008).

Apibendrinus galima teigti, kad mokslininkai kalbos kultūrą suvokia, kaip kalbos kultūrą siaurąja prasme ir kalbos kultūrą plačiąja prasme. Kalbos kultūrai siaurąja prasme priskiriama - kalbos taisyklingumas, įteisinti žodynuose žodžiai ir jų reikšmės, aprašytos gramatikos mokslo. Kalbos kultūrai plačiąja prasme priskiriama - kalbos estetika ir kalbos etika. Kalbos estetikai - svarbiausia yra ne tik taisyklinga, bet ir žodinga, vaizdinga, įtaigi kalba. Kalbos etikai - svarbiausia ne tik taisyklinga, graži, bet ir kultūringa, mandagi kalba. Galima teigti, kad kalbos kultūra vaikams, ypač priešmokykliniame amžiuje, yra svarbi. Todėl vaikų kalbos kultūros taisyklingumo ugdyme svarbiausia mokyti vartoti įteisintus žodžius ir normines jų reikšmes, taisyklingus žodžių junginius bei sakinius, mokyti grožėtis taisyklinga kalba ir atsisakyti netaisyklingos, pilnos svetimybių, žargonų kalbos. Pabrėžiama pedagogo, tėvų tinkama kalbos kultūra, kaip pavyzdys, sėkmingam tolimesniam vaiko ugdymuisi. Akcentuojama, kad priešmokyklinėje grupėje vaikai, pedagogo tinkamai išmokyti taisyklingos, vaizdingos, kultūringos kalbos vartojimo, turės geresnę pasisėkimą mokykloje.

1.2 Šešerių - septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymas priešmokyklinio ugdymo grupėje

Kalbos kultūra - tai dalis komunikavimo kompetencijos turinio. Tai viena iš ugdymo sričių, kuriai svarbus kalbos suvokimas ir kalbėjimas. „Komunikavimo kompetencijos turinyje išskirtos bendros **nuostatos**: išgirsti ir suprasti kitą, kalbėti taip, kad būtum išgirstas ir supastas, kalbėti drąsiai, tiksliai, aiškiai, išradingai, kalbėti mandagiai, pagarbiai, domėtis kultūros vertybėmis, reiškiniiais, bei bendri **gebėjimai**: atidžiai klausytis grupės draugų, priešmokyklinio ugdymo pedagogo, grupės svečių ar kitų suaugusiųjų pasakojimų, skaitomų ar pasakojamų tekstų, girdėti ir reaguoti ką sako kiti vaikai ar suaugusieji, išklausti ir išgirsti kalbėtoją, reikšti savo mintis,

sumanymus, nuotaikas, nuomones, kalbėdamas atsižvelgti į situaciją, kalbėti klausantis keliems žmonėms, pakartoti, jei kas ko nesuprato, taikyti gimtosios kalbos dėsnius ir normas, aiškiai, nuosekliai apibūdinti situaciją, kalbėti įtaigiai, išradingai, įdomiai, naudoti įvairias intonacijas, pauzes, pabrėžti svarbiausius žodžius ar frazes, laikytis kalbos etiketo: pasisveikinti, atsisveikinti, atsiprašyti, mandagiai kreiptis į bendraamžius, suaugusiuosius, pasakoti apie mėgstamas knygas. Suformuluotos bendros **žinios**: paaiškina, kad norint išgirsti ir suprasti, ką sako kitas, reikia būti atidžiam, pasako ko nori, ką galvoja, kaip jaučiasi, paaiškina, kaip reikia kalbėti, kad klausytojai išgirstų, ką nori pasakyti, nurodo, ko reikia, kad pasakojimas būtų rišlus, sklandus, žino įvairių sąvokų, žodžių minčiai išsakyti, įvairioms kalbėjimo intencijoms išreikšti vartoja atitinkamas kalbėjimo priemones: intonacijas, pauzes, prasminius akcentus, suvokia, kad žodžius galima kurti ir perkurti, moka žodžių, frazių, kurios vartojamos mandagiai bendrauti, išvardina elementarias kalbos etiketo taisykles“ (Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014, p. 48-57).

Kalbos kultūros siaurąją ir plačiąją prasme ugdymas ypač sustiprėja priešmokykliniame amžiuje, ruošiant vaikus mokyklai. Todėl visuose švietimo ir mokslo dokumentuose, atkreipiamas dėmesys į vaiko kalbos ir kalbos kultūros tobulinimą. Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimo (2004) dokumente yra cituojami užsienio mokslininkai, pvz., Piage (2002) nuomone, vaiko kalba tobulėja jam žaidžiant žaidimus. Vaikas kalbos ne mokomas, o pats ją išmoksta, tik reikia sudaryti tam tinkamas sąlygas. Vygotskis (1962) ir kiti autoriai atskleidė, kad vaikas kalbos formų neperima „pabirai“: klausydamas kaip kalba suaugusieji, pats kalbėdamas kartu „pasiima“ gimtosios kalbos modelį. Priešmokyklinio amžiaus vaikams būtina aplinka, kurioje yra pakankamai galimybių aktyviai vartoti kalbą, klausytis, kalbėti, bendrauti (Gražienė, 2011). Priešmokyklinio amžiaus vaikai mėgsta knygas, vaikų žurnalus, juos varto, žiūrinėja, komentuoja. Priešmokyklinėje grupėje, turi būti sukurta tinkama aplinka – gausu knygų, įvairių spausdintinių tekstų, žurnalų, laikraščių, skatinančių vaikus pamėgti literatūrą. Jeigu jiems patinka grožinės literatūros kūriniai, jie noriai bandys suvokti skaitymą patys ir mėgausis gauta informacija (Stanaitienė, Rugienė, 2011). Tapę skaitytojais vaikai turtina savo pasaulį (Dodge, Colker, ir kt., 2007). Landsbergienė, Jankauskienė (2004) teigia, kad svarbiausias ugdomosios aplinkos kūrimo kriterijus yra psichologinis aplinkos saugumas, kuris reiškia, kad priešmokyklinės grupės aplinka turi: *demonstruoti vaikui, kad jis yra laukiamas* (pvz., iškabintos vaikų nuotraukos, piešiniai, užrašyti vaikų vardai ant durų ir kt.); *padėti vaikui suvokti, kad juo rūpinamasi*, kad jis yra gerbiamas (tarpusavio susitarimai, žodžio laikymasis ir kt.); *didinti vaiko pasitikėjimą savimi* (tinkamas pedagogo kalbėjimo tonas, gebėjimas klausyti, išklausyti, vaiką girdėti ir kt.). Ugdomoji aplinka turi žadinti vaiko smalsumą, kūrybingumą, domėjimąsi įvairiomis veiklos formomis, problemomis, turi atitikti vaikų poreikius, amžiaus tarpsnio ypatumus.

Kaffemanas (2001) teigia, kad su vaiko kalbos kultūros tobulėjimu glaudžiai siejasi jo *mąstymo* raida. Jis teigė, kad priešmokykliniame amžiuje susiformuoja, *vaizdinis mąstymas*, kuris remiasi suvokimu ir vaizdiniais, jų pertvarkymu mintyse ir yra reikalingas atliekant daugelį darbų, ypač kūrybinio pobūdžio. Žukauskienės knygoje „Raidos psichologija“ (2012) yra cituojami užsienio autoriai, pvz., Piage (2002) mano, kad priešmokykliniame amžiuje lavėja vaiko *vaizduotė*, jis gali manipuluoti informacija ir ją logiškai transformuoti. Taip pat geras kalbos mokėjimas atveria vaikui naujas mąstymo ir žaidimų galimybes, geriau padeda vartoti simbolius ir aplinkos daiktų vaizdinius. Svarbiausiu simboliu yra laikoma *kalba*, tačiau šiame amžiuje jai trūksta logiškumo. Daehleris ir Bukatko (1977) teigia, kad priešmokyklinio amžiaus vaikų *atpažinimo atmintis* yra labai tiksli. Jie sugeba atpažinti daugiau stimulų, ypač sudėtingų ir nelabai pažįstamų. Šeštaisiais- septintaisiais gyvenimo metais *atsiminimo atmintimi* vaikai prasmingai organizuoja ir struktūruoja savo žinias, kad jos būtų išsamiai apdorotos ir išliktų ilgalaikėje atmintyje. Vaikai gerai atsimena informaciją, šeštais-septintais metais padidėja *atminties* apimtis. Jis jau gali pakartoti vidutiniškai penkis žodžius, tačiau šiame amžiaus tarpsnyje dar vyrauja nevalinga atmintis (Muchina, 1988). Bražienės (2015) nuomone, vaiko kalbos ugdymas neatsiejamas nuo dėmesio, atminties, mąstymo, suvokimo, vaizduotės, akies-rankos koordinacijos lavinimo. Tai sudaro prielaidas sėkmingam formaliam mokymuisi ir atskleidžia intelektinį pasirengimą mokyklai (Legkauskas, 2013; Карпова, Мамаева, 2007).

Sakytinės ir rašytinės kalbos ugdymas, kaip kalbos kultūros siaurąją prasme ugdymas, ypač sustiprėja priešmokykliniame amžiuje, kai atsiranda vis didesnis noras domėtis raidėmis, jas kopijuoti, bandyti užsirašyti savo vardą (Bernotienė, Juraitienė, 2012). Vaikai natūraliai išmoksta kalbos, kai žaidžia kalbinius gebėjimus ugdančius žaidimus, kuria istorijas, pasakojimus, dainuoja daineles, deklamuoja eilėraščius (Colker, Dodge ir kt., 2007). Klausydamas ir kalbėdamas vaikas tobulina kalbos garsų, žodžių tarimo gebėjimus, pritaiko kalbos ritmą, intonaciją, ima naudoti ir kūno kalbą (Barzdonytė-Morkevičienė, 2009). Todėl labai svarbu sukurti natūralias situacijas, kurios skatintų vaiką kalbėti, atkartoti, pamėgdžioti (Colker, Dodge ir kt., 2007).

Pasak Galkienės, Cijūnaitienės (2007), siekiant, kad priešmokykliniame amžiuje būtų tinkamai ugdoma vaikų kalbos kultūra, reikia tik gebėti įvairius metodus teisingai derinti. *Žodiniams mokymo metodams* - priskiriamas pasakojimas, aiškinimas, pokalbis. *Žodiniai metodai* - įvairūs pasakojimai pagal paveikslėlius, įvairios pratybos, kuriose vaikai aiškintųsi, kartotų, klausinėtų, atpasakotų. pvz., sukurtų pasakojimą pagal du paveikslėlius: (1 paveikslėlis - vaikai, laukas, žiema, sniegas); (2 paveikslėlis - vaikai, laukas, sniegas, senis – besmegenis). Kaip teigia Grinevičienė (2002), kalbos kultūrai ugdyti reikia duoti įvairiausių užduočių, kuriose jie galėtų pasakoti, atpasakoti, pratęsti sakinius, pvz.: *sakinių pratęsimui* (Nuo medžių krenta lapai, nes...);

(Kieme telkšo balos, nes...) ir kt. *Atpasakoti pasakėlę*, pvz.: „Vilkas ir septyni ožiukai“. Skatintų papasakoti prisimintas pasakėles. Mokytojas, turi pasiūlyti tęsti pasaką, pateikus jos pradžią, arba, papasakojus pabaigą, sugalvoti pradžią. Grupėse rengti spektaklius, pirštukų lėlyčių stalo vaidinimus, teatrinius vaidinimus, lazdelinių lėlyčių vaidinimus. Vaikams duoti vaidmenis, kad jie galėtų įsijausti į roles, sukurtų vaidinimus, spektaklius, vis primenant priešmokyklinio amžiaus vaikams etiketo formules, kurios leistų sukurtuose vaidmenyse atskleisti, išryškinti (balsu, judesiu, mimika ir t.t.) iškilmingesnes vietas, tam tikro sukurto veikėjo pagarbos statusą (Šukys, 2003). *Vaizdiniam* – stebėjimas ir demonstravimas. *Praktiniam* – pratimai, užduotys, darbas su knyga. *Pokalbio metodo* - pagrindinis elementas yra klausimai, kurie padeda šešerių-septynerių metų vaikams suprasti ir išmokti kažko naujo ir pakartoti jau kas išmokta, kuris ugdo savarankiškumą, kūrybingumą, o įgytos žinios yra giles ir ilgalaikės. *Pokalbių metodas* skirstomas: aiškinamasis, euristinis ir atgaminamasis. *Aiškinamasis*- žinios pateikiamos klausimų pagalba: pvz., Ekskursija į biblioteką: „Kodėl čia tiek daug knygų?“, „Kam reikalingos knygos?“, „Kodėl jas reikia išmokti skaityti?“ ir t.t.; *Euristinis*- žinios atgaminamos, prisimenant stebėtus reiškinius po keleto dienų: pvz., „Kur mes keliavome?“, „Ką ten matėme?“ ir t.t.; *Atgaminamasis* - mokomoji medžiaga kartojama po savaitės ar dviejų: pvz., „Į kokią ekskursiją mes keliavome?“, „Ką ten matėme?“, „Kuo knygos svarbios vaikams?“ ir t.t. (Galkienės, Cijūnaitienės (2007). Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014) pabrėžiama, kad *pasakojimo metodu* ugdant kalbos kultūrą, vaikai nuolat skatinami atpasakoti matytus filmus, spektaklius, skaitytą knygą, kitų papasakotas istorijas, pristatyti ar pakomentuoti žaidimą, piešinį, gamtos reiškinį, savijautą, parodą ir kt. Vaikai skatinami grafiškai pavaizduoti mintis (pvz., kurti pasakojimo „žemėlapius“), atsakyti į priešmokyklinio ugdymo mokytojo klausimus, bendradarbiauti – klausinėti vieni kitų, atsakyti į kitų vaikų užduodamus klausimus, tikslinti vieni kitų pasakojimus. Vaikai skatinami pasakojant laikytis elementaraus plano: pradžia, dėstymas, pabaiga. Kalbinės klausos ir tarties įgūdžiai padeda vaikams išreikšti savo norus, mintis, emocijas. Įvairūs garsai tariami vis tiksliau ir aiškiau, tokiu būdu vaikai pratinasi valdyti savo balsą, kalbėjimo tempą, intonaciją (Ališauskienė, 2003). Kad vaikai pajustų garsų ilgumą, trumpumą, galima žaisti žaidimus įvairiu garsumu, greičiu, įvairia intonacija, tariant tuos pačius žodžius. Netiksliai suformuotai foneminei klausai šešerių-septynerių metų vaikai dažnai girdi ne tai kas jam sakoma pvz., paltas virsta į baltas, vietoj dėdė girdi kėdė.

Žaidimus, lavinančius vaikų kalbinius gebėjimus, kalbos kultūrą, galima priskirti praktiniams metodams, ypač *didaktinius žaidimus*. Grinevičienė (2002) teigia, kad *didaktiniai žaidimai*, tai mokymo metodas atitinkantis priešmokyklinio amžiaus vaikų jėgas ir galimybes. *Didaktinių žaidimų*, kaip teigia autorė, yra įvairių rūšių, pvz., *kalbiniai žaidimai* („Kas aš toks?“, „Kas daugiau?“, „Koks skirtumas tarp objektų?“, „Atspėk pasaką“ ir t.t.); *judrieji žaidimai su*

pokalbiu („Pelėda“; „Kas kur gyvena?“; „Vilkas ir žąsys“ ir t.t.); *lietuvių liaudies dainuojamieji žaidimai* („Varna“; „Katinėlis“, „Ožka“; „Šiaudų batai“ ir t.t.); *judrieji ugdomieji (siužetiniai)* („Vilko medžioklė“; „Gandras ir varlės“; „Ligoninė/poliklinika“ ir t.t.) (Grinevičienė, 2002). Žaidimai šešerių-septynerių metų vaiko gyvenime, tobulina komunikavimo kompetenciją, kuri bus pastebima išėjus į mokyklą, pagal pasiekiamus raštingumo, skaitymo rezultatus (Taguma, Litjens ir Makowiecki, 2013).

Brėdikytė (2017) teigia, kad žaidimas, kuris lavina šešerių-septynerių metų vaikų kalbos etiketą ir kt., yra *naratyviniai žaidimai*. Tai kolektyviniai, vaidmeniniai žaidimai, kuriuose vaikai interpretuoja, improvizuoja kalbos stiliumi ir perkuria įvykius savaip. Dalyvavimas tokioje kūrybinėje veikloje suteikia vaikui galimybę eksperimentuoti kalba, patiriant skirtingas psichologines būsenas, prisiimant socialinius vaidmenis ir tyrinėjant tarpusavio santykius, mokosi tarpusavio bendravimo, bendradarbiavimo, bendro pobūdžio kūrybiškumo, lavėja motyvacija, vaizduotė, valia ir savireguliacija, kito žmogaus pozicijos supratimas, žmogaus veiklos reikšmės ir prasmės suvokimas bei mandagių žmonių tarpusavio santykių svarba. Pasiūlydami įvairių stilių pasakas, pvz., „Ropė“; „Vištytė ir gaidelis“; „Katinėlis ir gaidelis“; „Bebenčiukas“ ir t.t.

Kotvickajos (2014) nuomone, kalbos kultūros ugdymo metodai, turi būti paremti visumine vaiko raida: motyvacija (vaiko sudominimu), žaidimine bei darbine ugdomąja veikla, pažintiniais pokalbiais, raiškiu, intonaciniu skaitymu, pasakojimais. Norint padėti vaikui įvaldyti gimtąją kalbą, daugiausiai dėmesio reikia skirti foneminiam supratimui lavinti, žodynui gausinti ir rišliajai kalbai ugdyti (Bražienė, 2015). Priešmokyklinėje grupėje vaikai turi būti mokomi dirbti poroje su draugu, taip skatinamas kalbėjimas, žodžių supratimas, taip labiau išmokstama taisyklingiau kalbėti. Pedagogas, išgirdęs netaisyklingai ištartą vaiko žodį, sakinį, turi pats taisyklingai pasakyti, bet neprašyti pakartoti, taip vaikai labiau įsisavina taisyklingumą (Bacvinkienė, Povilavičienė, 2006). Vaikai turėtų būti skatinami domėtis žodžių sudėtimi, įvairiais žodžių sudarymo būdais. Išmokę taisyklingai tarti garsus, išlavinus foneminę klausą bei suformavus žodžių foneminės analizės įgūdžius, vaikai išmoksta geriau skaityti ir rašyti.

Razgevičienė (2016) teigia, kad žodyno gausinimas vaikų kasdieninėje veikloje turi vykti nuolatos. Mokytoja savo darbe turėtų skatinti vaikus kalboje vartoti įvairias žodžio *formas* (vaikas, vaikelis, vaikutis, vaikiukas, vaikeliukas), *palyginimus* (darbštus kaip bitė), *sinonimus* (meška, lokys); žodžius, reiškiančius *daiktų požymius* (slidus, rūgštus, kartus, švelnus, šiurkštus, minkštas); žodžius, reiškiančius *erdvę ir laiką* (rytoj, šiandien, vakar, arti, toli, žemai, aukštai).

Ugdydama vaikų kalbos gramatinę sandarą, mokytoja turėtų didelį dėmesį skirti taisyklingam *prielinksnių vartojimui* (į, ant, prie, šalia, už, po, nuo, iš), *daiktavardžių linksnių derinimui* (Ką? Ko? Kam? Kuo?), *būdvardžių, skaitvardžių derinimui su daiktavardžiais* (du namai,

dvi rankos, maža mergaitė, mažos mergaitės) (Razgevičienė, 2016). Žaidimus mokytojas turėtų parinkti atsižvelgdamas į ugdytinių lietuvių kalbos mokėjimo lygį, pomėgius, bendravimo gebėjimus ir pan. Kuo daugiau žaisite su vaiku žodinių žaidimų, tuo labiau lavės jo žodynas, svarbu nespausti vaiko – viskas ateina pamažu (Rimkienė, Monkevičienė, Šeibokienė, Jankauskienė, 2004). Augustinienė, Pocienė (2016) straipsnyje cituoja užsienio autorius. Kurie teigia, kad žodynas - yra kalbos suvokimo pagrindas. Platus, aktyvus vaikų žodynas, kuris turi didelės reikšmės sėkmingai komunikacijai (Beck, McKeown, 2007) su kitais žmonėmis. Tyrimai rodo, kad naujų žodžių mokymasis ir turtingas gimtosios kalbos žodynas lemia vaiko žinių lygį, sėkmingą skaitymo supratimą ir rašymo sėkmę (Justice ir kt., 2005; Beck, McKeown, 2007; Roskos ir kt., 2008; Trussell, Easterbrooks, 2013). Kalbos įsisavinimas – tai kalbos struktūros mokymasis (Clark, 2003), kuri apima visus kalbos lygmenis: fonetiką, leksiką, morfologiją, semantiką, sintaksę.

Bacvinkienė, Povilavičienė (2006) teigia, kad kalbos kultūros ugdymo procese svarbiausią vietą užima šalia šešerių-septynerių metų vaiko esantys suaugę žmonės (tėvai, pedagogai). Daugelio užsienio ikimokyklinio ugdymo programų, taip pat pabrėžia mokytojo, tėvų svarbą šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymui. Tėvai ir pedagogai turi bendradarbiauti, kad būtų siekiamas kokybiškas vaiko ugdymas, ypač kalbos srityje. Šeima neatskiriama ugdymo proceso dalis. (The Reggio Emilia Approach to Early Years Education, 2006; National Core Curriculum for Pre-primary Education 2014; Taguma; Litjens; Makowiecki, 2013). Glebuvienės, Grigaitės, Monkevičienės (2003) atliktame tyrime „Tėvų išsilavinimas ir raštingumas“ teigiama, kad vaikų kalbos ir klausymosi lygiams didelę įtaką turi tėvų išsilavinimas. Kiek mažesnės, tačiau reikšmingos įtakos tėvų išsilavinimas turi vaikų garsinės analizės įgūdžių lygiui. Kuo tėvai daugiau išsilavinę, tuo namuose vaiką supa turtingesnė kalbinė aplinka: knygos, spaudos leidiniai, rašymo reikmenys. Kalbos kultūros siaurąją prasme ugdymui priešmokyklinio amžiaus vaikas savo kalbinius gebėjimus ugdo klausydamas aplinkinių, taip vaikas mokosi tarti naujus žodžius, artikuliuoti, gestikuliuoti. Monkevičienė (2003) teigia, ugdydami – fonetiką, morfologiją, sintaksę, viena iš pagrindinių lavinimo formų yra dirbtinai kuriamos kalbinės situacijos. Vieni iš būdų yra vaikų kalbą skatinančios užduotys, įvairios fonetikos ir žodžių darybos pratybos, sakinių jungimo modelių demonstravimas ir konstravimas, savarankiški vaikų pasakojimai pagal pavyzdžius.

Augustinienė, Pocienė (2016) analizavo užsienio autorius, kurie pastebėjo, kad analizuojant mokytojo darbą, tikslingai tobulinant priešmokyklinio amžiaus vaikų leksikos ir žodyno gebėjimus, pastebėjo turtingo bendravimo, įdomių ir rišlių pokalbių su pedagogu (Marulis, Neuman, 2010) naudą. Svarbiausias veiksnys vaikų žodyno plėtojimui yra, kaip tinkamai pateikiama pažintinė informacija apie žodžius (Hoff, 2006). Naujų žodžių mokymasis vyksta pastoviai, bet daugelio žodžių reikšmės vaikai išmoksta vis dažniau juos pakartodami (Neuman,

2011), dalyvaudami aplinkoje, kurioje girdima turtinga, taisyklinga kalba, dalyvaudami įdomiuose ir išliuose pokalbiuose su mokytojais (Dwyer, 2011). Žodyno turtinimas pradedamas naujų žodžių lengviau suprastų jo reikšmę ir įsimintų. Kadangi taisyklingų žodžių žinojimas nulemia mokymosi sėkmę mokykloje (Beck, McKeown, 2007; Bowne ir kt., 2017) labai svarbu, kad priešmokyklinių grupių mokytojai, naudotų pamokėlėse, kuo daugiau įvairių leksikos mokymo būdų, metodų, kuo įdomiau ir kūrybingiau vestų demonstravimu, pateikimu ir aiškinimu. Naują žodį reikia tinkamai pateikti, paaiškinti, kad vaikai pamokėles ir šešerių-septynerių metų amžiaus vaikui padėtų išmokyti kuo daugiau taisyklingų žodžių, sudarytų situacijas, kurios skatintų mąstyti, atsakyti, kalbėti, bendrauti, bendradarbiauti tarpusavyje (Hirsh-Pasek, Burchinal, 2006; Hirsh-Pasek ir kt., 2009; Coyne, ir kt., 2010; Marulis, Neuman, 2010; S. B. Neuman, Dwyer, 2011; Schady, 2011). Turtinti žodyną kalbiniais žaidimais, įvairiomis sąvokomis, mokyti sudaryti taisyklingus sakinius, jų junginius (Bird, Edwards, 2015). Mokytojai, mokymosi veiklas turėtų sudaryti taip, kad būtų įtraukiama kuo daugiau pratimų, lavinančių atitinkamų žodžių kalbos taisyklingumą, vartojimą taisyklingų žodžių junginių bei sakinių (Roskos ir kt., 2008). Girdimi pasakojimai, istorijos padeda vaikams įgyti pasakojimo įgūdžių ir inspiruoja savo istorijų kūrimą. Vaikų pasakojimuose turėtų pastebėti ir išvėlgti daugybę kalbinių gebėjimų kaip (parinkti reikiami žodžiai, posakiai, sukonstruoti prasmingi sakiniai, perteikta pasakojimo prasmė, naudoti vaizdai, garsai, elgesys, mandagumas šalia esančiam, judesiai pasakojimui sustiprinti (Beinorienė, Gražienė, 2016).

Šukio (2003) teigimu, etiketo taisyklių reikia mokyti jau nuo šešerių-septynerių metų, įvardinant kaip žmogaus asmenybės kultūrą. Vaikus reikia mokyti įvairių etiketo formulių (pagarbesnės, iškilmingesnės, kreipiniai į artimus, mokytojus ir t.t). Čepaitienė (2007) akcentuoja kalbos etiketo svarbą, kurie parodo pašnekovų santykius (mandagus, nemandagus). Šešerių-septynerių metų vaikus, kuo anksčiau pradėjus mokyti kalbos etiketo subtilybių (kreipimasis, pasveikinimas, atsisveikinimas, prašymas, atsiprašymas, padėka, užuojauta, komplimentas) ateityje, ypač mokyklos suole, jie bus labiau pastebėti ir vertinami. Autorės teigimu, kalbos etiketo formulės parinkimą lemia daugeli situacijų kaip *pokalbio tikslai, kalbėjimo aktų seka, kalbėjimo stilius, dalyviai*. Kalbėjimo formalumas kaip ir mandagumas, priklauso nuo kalbėtojų dalyvių socialinės padėties amžiaus, lyties, pažinties trukmės, bendravimo pobūdžio. Svarbūs ir nekalbiniai elementai: kalbėjimo tonas, tempas, pašnekovų laikysena, mimika ir gestai.

Lietuvių kalbos žinyne (2004) kalbos etiketo vartotoju akcentuojamas žmogus, kurio tikslas yra bendravimas. Žmogaus elgesio taisyklės, kurios išreiškiamos tarpusavio bendravimu. Šiame leidinyje akcentuojamas žmogaus elgesys, kaip gebėjimas gražiai bendrauti. O gražus bendravimas pirmiausia sprendžiamas iš jo kalbos. Kad kalba būtų etiška, jau nuo šešerių-septynerių metų ją reikia nuolatos tobulinti. Šešerių-septynerių metų vaikams reikalingas

priminimas ir mokymas sveikinimosi, atsisveikinimo, padėkos žodžių, paguodos žodžių, pagarbos suaugusiajam ir t.t.

Apibendrinant galima teigti, kad mokslinėje literatūroje didelis dėmesys yra teikiamas kalbos kultūrai plačiąja ir siaurąja prasmėmis. Priešmokykliniame amžiuje, ruošiant vaikus mokyklai, akcentuojama svarba mokytojo, kuris vaikams turėtų suteikti ne tik žinių, susijusių su kalbos kultūros ugdymu, bet gebėjimas kurti tokią ugdomąją aplinką, į kurią vaikai norėtų ateiti, kurioje būtų pakankamai galimybių tobulinti, aktyviai vartoti kalbą, klausytis, kalbėti, bendrauti. Svarbią vietą vaikų kalbos kultūros ugdyme užima tiek pedagogas, tiek ir tėvai. Kuo tėvai aukštesnio išsilavinimo, tuo vaiko kalbos vartojimas yra tikslesnis. Pabrėžiama aukšta pedagogo kalbos kultūra bei gebėjimas taisyklingai, kūrybingai kalbos kultūros vartojimo įgūdžius perteikti vaikams. Tinkamų metodų, ypač žaidimų, bei mokymosi būdų išradingas taikymas, padeda ugdyti kalbos estetiką, etiką, etiketą.

1.3 Šešerių - septynerių metų kalbos kultūros ugdymas šeimoje

Šeima yra „pagrindinė visuomenės ląstelė, pirminis jos kolektyvas, kuris ugdo vaikų kalbą, kalbos kultūrą“ (Miškinis, 1993, p.4). Tėvai yra pirmieji savo vaikų auklėtojai. Kaip teigia Miškinis (2003), jie ne tik prižiūri, saugo, gina savo vaikus, bet ir turi perduoti, šeimos, tautos tradicijas, skiepyti žmogiškąsias vertybes (pagarbą gimtajai savo kalbai).

Šeima minima ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992, p. 10), kurioje rašoma, kad „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“. Kaip teigia Miškinis (2003), vaikui gimtoji kalba turi būti pagrindinė ir svarbiausia vertybė, o jos pagrindinė ugdytoja yra šeima. Kiekviena šeima privalo pasirūpinti savo vaikų kalbos kultūra siaurąja ir plačiąja prasme, tai yra: *taisyklinga, gražia lietuvių kalba*. Vaikai turi būti supažindinami su tautosaka, žaidžiami kalbiniai žaidimai, diskutuojama apie kalbos figūras, svetimybės. Bajorūno (1997) teigimu, vaiko kalba formuojasi bendraujant su juo. Todėl kiekvienai šeimai derėtų žadinti meilę taisyklingam žodžiui, tautosakai ir pasirūpinti, kad šešerių-septynerių metų vaikas girdėtų vaizdingą, kultūringą ir taisyklingą lietuvišką žodį.

Brazauskienė (2002) analizavo mokslininkų (Federavičienė, 1978; Glebuviene, 1995, Bajoriūnas, 1997; Jovaiša, 1994; Dailidienė, 1997; Bruneris, 1985) darbus, kuriuose buvo analizuojamos vaikų kalbos, kalbos kultūros ugdymo šeimose problemos. Bajoriūnas (1997) akcentuoja, jog svarbus šeimos uždavinys yra išsaugoti savo gimtąją tarmę, puoselėti, ugdyti gimtąją kalbą, gryninti ją, nes tai daro įtaką vaikų mąstymui, vaizduotei, intelekto vystymuisi. Mokydamasis kalbos, vaikas mokosi perteikti informaciją, mintis, jausmus, tai yra išreikšti save.

Jovaiša (1994) mano, jog šeimoje turi būti kuriamos tokios kalbinės raiškos sąlygos, kurios padėtų ugdyti produktyviąją saviraišką, turinčią vaikui ir aplinkai teigiamą reikšmę. Dažnai šiuolaikinėje šeimoje madinga mokėti kalbėti užsienio kalba, bet pamirštama, menkinama gimtoji. O „ji yra prigimties, dvasios, kultūros reiškėja, tvirtas pagrindas saugoti ir ugdyti lietuvių tautą bei jos kultūrą“ (Brazauskienė, 2002, p. 23). Jovaišos (1994) teigimu, kuo turtingesnė kalba, tuo turtingesnis, platesnis vaiko pasaulis. Kalba kuria vaiko pasaulėvaizdį, pasaulėjautą, patirtį, kuri koncentruojasi sąmonėje, savimonėje, todėl vaiko kalbos ugdymu iki mokyklos turi ypač rūpintis šeima. Bruneris (1985) mano, kad tėvų žaidinimai yra labai svarbūs mokantis kalbos. Autorius artimųjų pagalbą vaikui mokantis kalbos pavadino „pagalbos sistema mokantis kalbos“. Brazauskienė (2002) pastebėjo, kad daugumos vaikų kalba netaisyklinga ir nerišli, gausu svetimybų, menka kalbinė raiška. Beržinskaitė (2013) pabrėžia, kad šių laikų tėvų, kaip kalbos kultūros ugdytojų, funkcijos yra labai susilpnėjusios. Pagrindinis tėvų užimtumas - darbas, vaikams laiko lieka vis mažiau. Iš atlikto tyrimo, kaip teigia autorė, tėvai vaikui skiria vidutiniškai 7 min. per dieną. Nemčiauskienė (2019) pastebi, kad šešiamečiai-septynmečiai bendrauja taip, lyg lietuvių kalba jiems būtų svetima, nes XXI amžiuje tėvai nebemoka bendrauti su vaikais. Logopedės teigimu, pasiteiravus tėvelių, ar, vaikštinėdami lauke jie įvardija medžius, atsakymas būna neigiamas. Tėvai nesuvokia, kad su vaikais reikia kalbėti apie viską, ką jie mato, girdi. Kad vaikų kalba būtų taisyklinga, tam, pasak logopedės, yra reikalingos didelės tėvų pastangos. Todėl tėveliams siūloma plėtoti vaikų kalbos kultūrą, ypač plačiąja prasme. Pasiūlyti žaisti žaidimus ieškoti *panašiai skambančių žodžių*, pvz., ožys-ežys, lapas-snapas; trumpus žodelius *kalbėkite atbulai*, pvz., aš, man, tu – ša, nam, ut ir kt. Pasiūlyti vaikams rečiau matomų ar nežinomų jiems *daiktų paveikslėlių ir bandyti spėti, kas tai yra*, pvz., paveikslėliuose pavaizduoti daiktai: tautinė juosta, dūdelė, kanklės ir pan. Padėkite vaikams pajusti lietuvių kalbos *vaizdingumą*, aiškindamiesi *perkeltinės* reikšmės prasmes, ieškodami *panašios* reikšmės žodžių, pvz., posakiams „kaip paršiukas“, „nukabinti nosį“, „lenk medį, kol jaunas“; mokydami vartoti *sinonimus*, pvz., senelė – močiutė – senolė ir pan.

Balčiūnienė (2020), pabrėždama, kad tėvai vaikui skiria vidutiniškai 7 min. per dieną, negatyviai vertinti nelinkusi. Psichologės teigimu, šeimų yra visokių ir kritikuoti šioje vietoje nereikėtų. Yra jaunų tėvų, kurie iš tiesų sąmoningai, išmintingai augina vaikus, ieško bendrų interesų, veiklų, užsiėmimų, skatina vaikų taisyklingos kalbos ugdymą, taip ugdydami vaikų kalbos kultūrą siaurąja ir plačiąja prasme. Skatindami vaikus išgirsti garsą *žodžio pradžioje ir pabaigoje*, pvz., pasiūlo žaidimus „mano vardo pirma raidė“; sugalvoti žodį su tam tikru garsu pradžioje; surasti aplinkoje daiktus, kuriuos pavadinantys žodžiai prasideda vienu ar kitu garsu ir pan. Skatindami vaikus kalbėti *ekskursijų, išvykų metu, pasiūlo pokalbius*, pvz., „Ką čia matai,

išvardink?“; „Kas labiausiai tau patiko?“; „Kaip galėtum įvardinti šitos ekskursijos įspūdžius?“ ir t.t.

Landsbergienė (2015) teigia, kad kalbos kultūros ugdymui vaikui labai svarbus yra mamos ir tėčio dėmesys. Ne būreliai suteikia vaikui džiaugsmo, bet tėvų pabuvimas šalia. Kaip pastebi autorė, vaikai, būdami su šeima, gali kalbėtis, atlikti įvairias užduotis, tokiu būdu tobulinami vaikų kalbiniai gebėjimai. Tėvų pareiga yra perduoti įgytas žinias, sukaupę patirtį, formuoti pasaulėžiūrą ir vertybes. Tėvai turi vaiką auklėti ir diegti tinkamas vertybes: mandagumą, pagarbą bendraamžiams, suaugusiajam, mokyti skirti elgesio formas svečiuose, namie ir k.t.

Žalienė (2017) teigia, kad kalbos kultūros ugdymas yra bendrosios vaiko kalbos raidos dalis. Logopedė pabrėžia, kad svarbiausia sąlyga vaiko kalbos vystymuisi – bendravimas su šalia esančiu suaugusiuoju (mama, tėčiu, globėju). Kalbos vystymuisi labai svarbus motyvas ir noras bendrauti, aplinka veikia šeimos tarpusavio santykius, bendravimo kokybę, vadinasi ir kalbos kultūros ugdymo kokybę. Tinkamos aplinkos sukūrimas šeimoje skatina ir motyvuoja ugdytis komunikavimo gebėjimus gimtąja kalba. Kuriant palankią aplinką kalbai ugdyti, svarbu sudaryti emociškai saugias sąlygas (Bernotienė, Juraitienė, 2012). Burbienė (2015) analizavo autorius, kurie domėjosi šešerių-septynerių metų vaikų ugdymu šeimoje. Kalantzio, Capo (2012) teigimu, tėvai turi būti ne tik vaiko veiklos stebėtojai, bet ir aplinkos, reikalingos žinioms kurti formuotojai. Visockienės, Talijūnienės (2006) požiūriu, aplinka turi būti skatinanti vaiko kalbinę veiklą. Anot Schiro (2013), tėvai turi sukurti turtingas erdves, žaidimų vietas, kurios skatintų vaikus kuo daugiau sužinoti, taip tobulindami savo kalbines žinias. Pasiūlydami loginiam mąstymui ir bendrajam kalbos vystymui žaidimų, pvz., (geltona, raudona, geltona, raudona...); (trept, plojam plojam, trept, plojam plojam) ir t.t.; *kalbos etiketui lavinti*, pvz., „oras lauke labai...?“; „danguje skraido daug ..?“. ir t.t.; *vardink ir tęsk pasisveikinimo formas*, pvz., „laba...diena“; „labas...rytas“; viso...gero“; *mokykite mandagumo formų* pvz., (prašau, ačiū, labas) ir t.t.

Mazolevskienė (2001) teigė, kad šešerių-septynerių metų vaikas tobulina kalbos kultūrą plačiąja prasme ir gimtąją kalbą, ima įprasminti save, ima jausti ne tik žodžių reikšmę, bet ir jų slėpiningąsias savybes teikti grožį, kalbos emocingumą. Jos teigimu, tėveliai, nuolatos puoselėdami gimtąją kalbą šį jausmą, dar labiau sustiprintų, gausindami vaikų žodyną: pasakomis, apsakymais, istorijomis. Mazolevskienė (2001) siūlo tėveliams daugiau savo kalboje naudoti kalbos jausmą ugdančių kalbinės raiškos tipų: *vaizdingųjų veiksmažodžių*, pvz., Šaltis smelkėsi pro drabužius; Petriukas drožė tiesiai per balas; *garsažodinių veiksmažodžių*, pvz., Ūbauja pelėda drevėje; gamtos reiškinius apibūdinančių *frazeologizmų*, pvz., Lietus ėmė pilti kaip iš kibiro; ištiktukų, pvz., Katinas tik šmurkšt po lova; *jaustukų*, pvz., Ei, Adomuk! Kaip šalta...

Mokslininkai ir pedagogai - praktikai N'Namdi (2005), Mazūraitė (2008) ir kt. nurodo, kad šešerių-septynerių metų vaiko skaitymo, raidžių pažinimo mokymas plėtoja vaiko lingvistinius gebėjimus: turtina žodyną, gilina rašymo, teksto supratimo ir atpasakojimo įgūdžius, skatina kalbos raidą (Berns, 2009; Morgan, Mraz, Padak ir kt., 2009), teigiamai veikia šnekamosios kalbos procesą, kalbinę patirtį. (Juškienė, 2010).

Landsbergienė (2020) teigia, kad pokalbiai moko vaikus formuluoti ir perteikti mintis, todėl tėveliai su vaikais turi kuo daugiau kalbėti, organizuoti bendrų ekskursijų, edukacinių išvykų (pvz., zoologijos sodas, parkai, baseinai, muziejai ir kt.), išklausti, atsakyti į šiuo metu vaikui rūpimą „temą“, taip skatindami vaikui vystyti temą: (pvz., Vilius: „Mama, pažiūrėk, kokios varlės!“ Mama: „Kokios didelės! O kuri pati didžiausia?“ ir pan.). Autorės nuomone, tėvai turi būti geri klausytojai. Labai svarbu, kad tėvai sakytų ne tik „aha“, „jo“, „gerai“ ir pan., bet ir parodytų, kad jiems įdomu tai, ką sako vaikas.

Kamandulytė-Merfeldienė ir Kavaliauskaitė (2018) teigia, kad kalbos etiketo, gerų manierų, mandagumo įsisavinimas yra svarbi šešerių-septynerių metų vaiko kalbos raidos proceso dalis, rodanti komunikacinę vaiko kompetenciją. Geros manieros, tai raktas į savęs pasitikėjimą ir sėkmę gyvenime. Elgesio, kalbos etiketo ir manierų formavimasis prasideda dar šeimoje. Vaikai išmoka priimti sprendimus, tolerancijos ir pagarbos kitam. Norint, kad vaikai perimtų geras kalbos etiketo savybes, tėvų pareiga yra patiemis elgtis pagal etiketą ir rodyti tinkamą pavyzdį vaikams, mokant, paaikšinant. Vaiką mokyti gerų manierų ir etiketo namuose, ir stebėti ar pasiteirauti mokytojų, kaip jis elgiasi kitose vietose. Mokykite, pvz., Kai kas nors jums duoda kažką: Būtina *pasakyti*: „Ačiū!“; Kai prašote ko nors: Būtina *pasakykite* „Prašau!“; Kai nuskriaudi ar netyčia sužeidi: Būtina *pasakyti*: „Atsiprašau!“; Įeinant pro duris į namus, grupę: Būtina *pasisveikinti* „Labas rytas!“; „Laba diena!“ „Labas vakaras!“. Vaikus būtina mokyti: *Paprašymų kreipdamiesi į suaugusįjį*: Sakyti ne: „Duok man!“ arba „Duokite man!“ o būtinai mokyti pasakyti: „Gal galėtumėte man paduoti?“ ar „Galėtumėte paduoti?“; Būtinai mokykite gerbti vyresnius – *kreiptis* „Jūs!“; „*Nepertraukti suaugusiųjų pokalbio*“; Pabrėžti, kad nemandagu suaugusiajam atsisveikinant sakyti, pvz., „Čiau, braškės!, susitiksime lysvėj!“; „Gud bai“, toks atsisveikinimas labiau tinkamas tarp bendraamžių, *suaugusiajam* sakome „Sudiev!“; „Viso gero!“. Negailėkite vaikui komplimentų, rodykite *susidomėjimą vaiko darbais*, pvz., „Koks nuostabus tavo bokštas!“. Vaikas dažnai girdėdamas komplimentus, išmoks pats juos sakyti. Pagirkite vaiką, kai jis pasako komplimentą kitam asmeniui ar jums, atkreipkite vaiko dėmesį į tai, kaip jaučiasi asmuo, išgirdęs komplimentą. Vartokite *sąšvelnius*, pvz., gal, galbūt, „Gal galėtum padėti susitvarkyti?“. Mokant įvairių kalbos žodžių reikia atkreipti dėmesį į jo reikšmę, ne visi žodžiai tiesiogiai atskleidžia tai, ką sakome, prašome, pvz., *daryti* (atidaryti, uždaryti). Tinka *daryti* (=atidaryti, uždaryti) duris, langus, skrynią,

dėžutę; *atidaryti, uždaryti čiaupą* (= atsukti, užsukti čiaupą); *atidaryti skėtį* (= išskleisti skėtį); *atidaryti knygą, sąsiuvinį* (=atversti, atskleisti knygą, sąsiuvinį); *atidaryti, uždaryti akis* (=atmerkti akis, atsimerkti, užmerkti akis, užsimerkti). Dėti (s), už(si)dėti- dedama, uždedama, užsidedama paprastai tik tai, kas laikosi viršuje pvz., dėti, uždėti puodą ant ugnies; dėtis, užsidėti kepurę, skrybėlę akinius, kuprinę, suknelę. (Valstybinės lietuvių kalbos komisijos konsultacijų bankas, 2020).

Apibendrinant galima teigti, kad daugumos mokslininkų teigimu pirmieji šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdytojai šeimoje yra tėvai. Jie turi perduoti šeimos, tautos tradicijas, skiepyti žmogiškąsias vertybes, supažindinti su tautosaka, žaisti kalbinius žaidimus, diskutuoti, organizuoti šeimos ekskursijas, išvykas. Mokyti vaikus vartoti vaizdingą ir taisyklingą leksiką, vengti svetimybų, laikytis kalbos estetikos, etikos, etiketo. Tėvai turėtų būti kantrūs ir supratingi, neperspausti vaiko. Patys turėtų namie rodyti tinkamą kalbinį pavyzdį, vengti kalbos etiketo klaidų. Tokiu būdu vaikas geriau perpras tėvų kalbos kultūros siaurąją ir plačiąją prasme vartojimo subtilybes. Tinkamas tarpusavio bendravimo šeimoje pavyzdys, padės vaikui tapti mandagiu, kultūringu ir taisyklingos bei estetiškos kalbos vartotoju. Tai nulems vaiko geresnį pasisėkimą mokykloje.

1.4 Problemos, kylančios kalbos kultūros ugdymo procese

Šiuolaikiniame technologijų amžiuje dažnai kyla įvairių kalbos kultūros ugdymo problemų, ypač šešerių-septynerių metų amžiaus grupėje, kai vaikai ruošiami mokyklai (Rašytinės ir sakytinės kalbos ugdymas, 2004). Šukys (2003) teigia, kad kiekvienas pedagogo pasakytas žodis randa vietą vaiko atmintyje, todėl jis turi būti pasvertas ne tik turiniu, bet ir forma. *Kalbos klaidos* – tai kalbos faktas, prasilenkiantis su bendrinės kalbos taisyklėmis, nustatytų kalbos normų pažeidimais (Griškevičienė, Lapkuvienė, Navalinskienė, Šmulkštytė, 2003).

Šukys (2006) teigia, kad kalbos kultūros plačiąją prasme klaidų priežastimi tampa kitų kalbų vartojimas. Svetimos kalbos dažniausiai veikia leksiką, taip atsiranda be reikalo pasiskolintų žodžių svetimybų (barbarizmų). Vienos svetimybės yra labai senos, vartojamos tik šnekamojoje kalboje, kitos svetimybės atėję į lietuvių kalbą palyginti neseniai, daugiausia iš anglų kalbos, pvz., *mentas* (policijos pareigūnas); *čipsai* (bulvių traškučiai) ir t.t.

Priešmokyklinio ugdymo pedagogai turėtų būti susipažinę su dažniausiai daromomis kalbos bei kalbos kultūros klaidomis ir supažindinti šešerių-septynerių metų vaikus auginančius tėvus.

Šukys (2006) ir Paulauskienė (2001) teigia, kad vaikai dažnai netaisyklingai vartoja *žodžio reikšminės* dalis. Iš nevertotinių ir daugelio kalbininkų laikomas slavišku ir lietuvių kalboje nevertotinu pirmiausia minėtinas *priešdėlis* (*da-*); pvz., daėti, dadėk, davažiavo, damokėti ir kt. *Priešdėlį da-*, siūloma pakeisti kitais priešdėliais, pvz., padėk man dasiekti (= pasiekti) knygą iš viršutinės lentynos ir kt. Taip pat vartoja svetimų kalbų priesagas (-ka; -avas; -a; -avoti), pvz.: kaimynka (= kaimynė), mergelka (= mergelė), kumelka (= kumelė), smėliava (= smėlinė, smėlio spalvos), bordava (= vyšninis, tamsiai raudonas) ir kt. Vaikai, girdėdami tėvus, netaisyklingai vartoja žmonių vardų trumpinimus, pvz., Birutka (= Birutė, Birutėlė), Irka (= Irena, Irutė), Vycka, Vytka (= Vytas, Vytukas), Romka (= Roma, Romutė arba Romas, Romukas) ir kt.

Paulauskienės (2001) teigimu, vaikai, kaip ir suaugusieji šeimos nariai, vartoja daug svetimybių. *Žargonas* – kilęs iš prancūzų kalbos *jargon* reiškia „specifinė iškraipyta kalba“, pvz., (petelnė – keptuvė; bapkės – pinigai; kompas – kompiuteris; baronka – riestainis ir kt.). *Semantizmas* – tai darinys iš žodžio semantika su svetima priesaga (2001). Arba kaip Pupkis (2005) teigia, *semantizmai* – tai iškraipytos reikšmės tarmių žodžiai ir nenorminės reikšmės kitų kalbų žodžiai, pvz.; pastoviai vėluoja (= nuolat); krauti kaladėles (= sudėti); reiškia, tu neteisis (= vadinasi, tu neteisis) ir kt. *Vertiniai* – tai žodžiai sudaryti pagal svetimos kalbos pavyzdį, pvz., neužilgo (= tuoj, grietai, netrukus); biurgeris (= suvožtinis) ir kt. *Skoliniai* – žodžiai paimti iš kitų kalbų, pvz., hello, hi (= labas); fainas (= gražus); sorry (= atsiprašau) ir kt.

Šukio (2006) teigimu, *barbarizmas* – tai žodžiai, atėję iš tarmių ir kitų kalbų, kuriuos vaikai ypač šešerių-septynerių, dažnai trumpindami vartoja, pvz., bulka – pyragas; bulkutė – bandelė; knopkė – mygtukas; žiurstas – prijuostė; kurtkė – striukė, nakleika – lipdukas; buterbrodas – sumuštinis; hamburgeris – mėsainis; hotdogas – dešrainis; popkornai – kukurūzų spragėsiai ir kt. *Leksika* – tai kalbos žodžių visuma arba žodynas (Griškevičienė, Lapkuvienė, Navalinskienė, Šmulkskytė, 2003). Žodžiai, Šukio (2006) teigimu, pavartoti netinkama reikšme dažnos ir sunkiai atpažįstamos leksikos klaidos, pvz., atidaryti akis (= atmerkti akis); uždaryti čiaupą (= užsukti čiaupą); uždaryti skėtį (= suglausti skėtį) ir kt. Netinkamai, taip pat vaikų vartojami žodžiai dėti, užsidėti veiksmazodžiai, pvz., dėti, uždėti galima – kepurę, puodą, akinius, o netinka šie žodžiai kalbant apie drabužius, pvz., marškinius, suknelę ir kt.. Juos galima vilktis, apsivilkti; kojines, pirštines ir kt. – mautis, apsimausti; batus – autis; šlepetes – įsispirti ir kt.

Paulauskienės (2001) teigimu, priešmokykliniame amžiuje svarbu vaikus mokyti tinkamų žodžių galūnių parinkimo, pvz., geležiniui (= geležiniam); mediniui (= mediniam); bendraamžiui (= bendraamžiam); keletai metų (= keletui metų); dvejis (= dvejus); trejis (= trejus) ir kt.

Kazlauskienė, Rimkutė, Bielinienė (2011) pabrėžia, kad lietuvių bendrinės tarties normose reikalaujama, kad ilgieji balsiai būtų ilgesni už atitinkamus trumpuosius balsius. Tokie šių

garsų santykiai turi būti išlaikyti kirčiuotame ir nekirčiuotame skiemenyje, žodžio viduje ir galūnėje. Kirčiuotų trumpųjų balsių negalima pailginti (Kazlauskienė ir kt., 2011). Šukio (2006) teigimu, netaisyklingas jų tarimas labai didelė klaida, griauianti balsių sistemą. Kita didelė tarties klaida: nekirčiuotų ilgųjų balsių trumpinimas. Priebalsių tarimo atsiranda dėl rašybos įtakos arba ateina iš kitų kalbų kartu su konkrečiais žodžiais (Šukys, 2006). Ne visada taisyklingai ištariami ir dvigarsiai. Dėl tarmių įtakos neretai *vienbalsinami* nekirčiuoti sutaptiniai dvibalsiai (Kazlauskienė ir kt., 2011). Dėl svetimų kalbų įtakos neretai *ilginami* tvirtagalių pirmieji dėmenys. Taip pat kalbos kultūros taisyklumui yra svarbūs: taisyklingas žodžių kirčiavimas, leksika, žodžių daryba, morfologija, sintaksė. Todėl ir kyla vaikų kalbos kultūros plačiąja prasme vartojimo problemos. Balčiūnienės (2017) atlikto tyrimo rezultatai rodo, kalbos kultūros plačiąja prasme vartojimo problemų, nes vaikai *morfologijos klaidų* daro netinkamai vartojant žodžių formas, *leksikos klaidų* - kai vaikas parenka netinkamus žodžius kitam žodžiui, *žodžių darybos klaidų* - kai netinkamai vartojami darybiniai formantai, *sintaksės klaidų* - netinkamai ir klaidingai sudaryti ir vartojami žodžiai, *žodžių kirčiavimui* - netaisyklingai ištariami sakomi žodžiai.

Kaip pabrėžia Šukys (2006), svarbiausia kalba turi būti vaizdinga, žodinga. Vaikai dažnai vartoja žodžius: vot; taip sakyti; supranti. *Etiketas*, pagal Šukį (2006), yra geras elgesys ir mandagumas. Šešerių-septynerių metų vaikai kviečia, pvz., „Ei tu!“; „Klausyk!“; „A girdi!“ ir kt., kurie reiškia nemandagumą. Juos galima pakeisti kvietimu vardu, pvz., Rūtele, Aukse, Tomukai ir kt. Prašydami dažnai vaikai mėgsta tarti, pvz., Arūnas, duok kamuolį (= Arūnai, prašau duoti kamuolį.); Skaistė, netrukdyk (= Skaiste), Parašau man netrukdyti. Prašau man padėti (= prašyčiau man truputį padėti); ir kt. Dėkodami dažnai vartoja, pvz., ačiui (= ačiū); dėku (= dėkui); didelis ačiū (= labai ačiū) ir kt. Atsiprašydami vaikai dažnai už padarytą nuoskaudą sako atsiprašau, jį reikėtų pakeisti (=atleisk, dovanok) ir kt. Palinkėdami vaikai dažniausiai sako, pvz., gerų dovanų (= daug dovanų); skanaus apetito (= gero apetito) ir kt. Pasisveikindami dažnai vartoja trumpinius, pvz., labą (= labas rytas, labas vakaras); hello, hi (= labas); privet (= labas) ir kt. Atsisveikindami dažnai sako, pvz., poka, bai, čiau, ate (= viso gero, iki pasimatymo, iki kito karto) ir kt. Ypač priešmokykliniame amžiuje vaikai turi būti išmokomi tinkamos kalbos pauzėmis, intonacija pabrėžiant svarbesnes mintis.

Dumašienės (2013) teigimu, foneminės klausos lavinimas yra būtinas ypač šešerių-septynerių metų, nes dėl jos neišsivystymo pasitaiko sutrikimų: disleksija (skaitymo) ir disgrafija (rašymo). Kalbinių garsų skyrimui siūloma žaisti žaidimus, pvz., „Sugauk bitę“; „Išgirsk medžių dainą“ ir t.t.

Kalbant apie kalbos etiką, analizuotinos Miliūnaitės (2003) mintys - svarbiausia yra kultūringai, mandagiai kalbėti ir gerbti pašnekovą. Nes vaikai ypač priešmokyklinio amžiaus daug

moka, ir jie stengiasi greitai kalbėti ir neišklausti kito iki galo. Šešerių-septynerių metų vaikai dažnai neišklauso pokalbio pabaigos, pertraukia mokytojus, bendraamžius. Autorės teigimu, svarbu mokyti vaiką gerbti suaugusiuosius nuo vaikystės, o ypač tai akcentuoti šeštaisiais-septintaisiais metais. Ir tai taikoma ne tik santykiams su artimaisiais, bet ir su svetimais žmonėmis. Kalbos etiketas šeimoje vaikams turi būti nekintamas ir privalomas.

Kamandulytė-Merfeldienė ir Kavaliauskaitė (2018) teigia, kad vaikai kalbos etiketo frazių vartoja nedaug. Nes mažai girdėdami mandagumo raiškos pavyzdžių šeimoje ypač šešerių-septynerių metų, mažai jų vartoja ir savo kalboje. Todėl šiame amžiaus tarpsnyje reikia mokyti vaikus pagarbos suaugusiajam *atsisveikinant, pasisveikinant, prašant, ką nors duodant, dovanojant, prašant padėti ar gali padėti*. Autorių nuomone, vaikus reikia mokyti kalbos etikos: stengtis bendraujant nesišaiptyti, nemeluoti, gerbti ir padėti kitiems. Tokie pamokymai padeda gerinti draugišką atmosferą šeimoje ir ugdymo įstaigoje, skatina pasitikėjimą savimi.

Apibendrinant galima teigti, kad kalbos kultūros tiek siaurąja, tiek plačiąja prasme ugdyme kylančios problemos pastebimos priešmokykliniame amžiuje, kai vaikai pradedami ruošti mokyklai. Pagrindinės vaikų kalbos kultūros siaurąja prasme vartojimo problemos: svetimų priešdėlių ir svetimų priesagų vartojimas, žmonių vardų iškraipymas, vartojami žargonai, barbarizmai, vertiniai, skoliniai, tam tikrų garsų netinkamas tarimas. Vaikų kalba kartais neestetiška, neetiška. Vartojami pasisveikinimo ar atsisveikinimo trumpiniai menkina vaikų kalbos etiketą. Pedagogas, pastebėjęs netinkamą vaiko garsų tarimą, turi nukreipti jį logopedo konsultacijai. Kuo anksčiau pedagogai pradeda dirbti su tokiais vaikais, tuo geresni būna rezultatai išėjus į mokyklą. Pedagogas, ugdydamas vaikų kalbos kultūrą ir girdėdamas netinkamai vartojamas kalbos dalis, turi stengtis pats taisyklingai jas vartoti. Kuo mokytojo kalbos kultūra bus tobulesnė, tuo vaikų kalbos kultūra bus tikslesnė. Vaikai kopijuoja suaugusiųjų kalbą, įsimena klausydami pedagogų ir tėvų. Tai nuolatinis ir nepertraukiamas vaikų kalbos kultūros ugdymo procesas.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, galima teigti, kad kalbos kultūra suprantama - kaip pavyzdingas ir tinkamas kalbos vartojimas. Kalbos kultūra suvokiama labai plačiai. Kalbos kultūrai siaurąja prasme priskiriamas kalbos taisyklingumas, plačiąja prasme - kalbos estetika ir etika. Svarbiausi vaiko kalbos kultūros ugdytojai - priešmokyklinės grupės pedagogai ir tėvai, padedantys šiuolaikiniame technologijų amžiuje vaikams siekti gimtosios kalbos taisyklingumo, vaizdingumo, leksikos vartojimo tikslumo, kalbinio mandagumo. Tik tinkamas suaugusiųjų požiūris į kalbos kultūrą, gali padėti vaikui susiorientuoti kalbos vartojimo erdvėje. Tik nuo pedagogų ir tėvų priklauso, ar vaikas ateitį bus tik neatsakingas kalbos vartotojas, ar taps kalbos saugotoju ir sąmoningu gimtosios kalbos kultūros puoselėtoju.

2. TYRIMO METODIKOS APŽVALGA

Tyrimui atlikti buvo pasirinkta viena iš Šilutės mieste esančių ikimokyklinio ugdymo įstaigų - lopšelis-darželis „Pušėlė“. Organizacija yra pasirinkusi etnokultūrinio ugdymo kryptį, taikomi Valdorfo pedagogikos elementai. Organizacijos prioritetai yra etnokultūra – tai yra ugdymo proceso integracinė ašis. Demokratiškų, humaniškų santykių diegimas bendruomenėje. Nesikeičiantis prioritetas yra vaikų sveikatos stiprinimas, sveikos gyvensenos ugdymas. Dalyvauta įvairiuose užsienio organizuotose projektuose. Lopšelio-darželio pedagogai sistemingai kelia kvalifikaciją Europos Sąjungos remiamoje „Mokymosi visą gyvenimą programoje“, Comenius paprogramės pažintiniuose ir kvalifikacijos seminaruose, strateginių partnerysčių projektuose, savų emocijų valdymo seminare. Dalyvauja ir įgyvendina savivaldybės remiamus projektus: „Visuomenės sveikatos rėmimo specialiosios programos“; „Pilietinio ir tautinio ugdymo“ bei „Meninės raiškos“ projektai. Kasmet atnaujinami edukacinių erdvių įrengimai ir pritaikomi kūrybiškai ir aktyviai vaikų veiklai. Šių metų rudenį dalyvauta Suomijoje, Erasmus + TBV kontaktiniam seminare „Dalyvaujantis ir besimokantis vaikas“, „Darni mokykla“, 2019 m. pradėjo dalyvauti projekte "Travelling Europe by Art " Suomijoje.

Tyrimo procesas. Siekiant ištirti ir įvertinti šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymą, buvo atliktas kokybinis tyrimas, kurio objektas - šešerių-septynerių metų amžiaus vaikų kalbos kultūros ugdymas. Tyrimu siekta išsiaiškinti šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymą ir kylančias problemas priešmokyklinio ugdymo grupėje ir šeimoje. Tuo remiantis išsiaiškinta: kodėl reikia ugdyti kalbos kultūrą priešmokykliniame amžiuje? kaip pedagogai ir tėvai ugdo kalbos kultūrą priešmokykliniame amžiuje bei sprendžia iškilusias kalbos kultūros ugdymo problemas?

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 6 priešmokyklinio ugdymo mokytojai ir 6 priešmokyklinio (šešerių - septynerių metų) amžiaus vaikus auginantys tėvai. Pirmas tyrimas atliktas Šilutės lopšelyje - darželyje „Pušėlė“, antras tyrimas atliktas naudojant SKYPE ir MESSENGER programas (karantino sąlygos).

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, apklausa žodžiu (struktūruotas interviu), kokybinė duomenų analizė.

Tyrimo etika. Tyrimo metu, remiantis Kardelio (2002) teorija, buvo laikomasi šių etikos principų: Geravališkumo - tyrimą atliekant nebuvo siekta informantams pakenkti, apšmeižti, apkaltinti. Sąžiningumo - tai reikalavimo patvirtinimas, kad tyrimo duomenys nebuvo melagingi arba pakeisti, norint gauti tokius rezultatus kokių tikėjosi tyrėjas. Prieš pradėdant tyrimą, informantai buvo supažindinami su atliekamo tyrimo tema, tikslu, uždaviniais, buvo nurodoma tyrimo nauda. Taip

pat buvo pateikiama tiksli informacija, susijusi su procedūrine eiga, t. y. tiriamieji gavo duomenis apie tai, kokiais būdais renkama informacija, ką galima daryti tyrimo metu ir ko ne. Tyrimo metu buvo užtikrinta teisė nebūti išnaudojamiems. Tiriamieji, iškilus jiems klausimų ar neaiškumų, galėjo klausti ir pasitikslinti. Tuo tarpu tyrėja, pagarbai. paslaugiai paaškindavo iškilusius neaiškumus.

Tyrimą sudarė du etapai. Pirmas tyrimas buvo atliktas 2018 m. tyrime dalyvavo 6 Šilutės lopšelio-darželio „Pušėlė“ priešmokyklinio ugdymo mokytojai. Antrasis tyrimas buvo atliktas 2020 m. Tyrime dalyvavo 6 Šilutės lopšelio-darželio „Pušėlė“ priešmokyklinę grupę lankančių vaikų tėvai.

Tyrimo eiga:

Pirmojo tyrimo eigos aprašas:

1. Literatūros šaltinių studijavimas (2018 m. spalio mėn.). Šiame tyrimo etape buvo formuluojama tema, buvo analizuojama filosofinė, psichologinė, pedagoginė, lingvistinė literatūra, interneto duomenų bazės. Mokslinės informacijos šaltinių studijavimas leido tikslinti tyrimo problemą, tikslą, uždavinius, objektą.

2. Pasirengimas tyrimui (2018 m. lapkričio mėn.). Šiame tyrimo etape buvo rengiami interviu klausimynai pedagogams, dirbantiems su priešmokyklinio amžiaus vaikais. Tyrimą interviu klausimyną sudaro dvi dalys: kreipimasis į informantus ir klausimai. Kreipimesi tyrėja paaškindavo, ką ir kokių tikslų tiria. Prieš pradėdami atsakinėti į klausimus, informantai buvo supažindinti su informacija, kuri leido tiksliau atsakyti į užduodamus. klausimus.

3. Tyrimo vykdymas (2018 m. gruodžio mėn.). Iš viso atlikta 6 interviu. Tyrime dalyvavo Šilutės miesto lopšelio - darželio „Pušėlė“ pedagogai, dirbantys su priešmokyklinio amžiaus vaikais.

4. Gautų tyrimo rezultatų analizė (2018 m. gruodžio mėn.). Gautų tyrimų duomenų analizavimas, apibendrinimas. Gautų duomenų analizė atlikta naudojant Microsoft Word kompiuterinę programą.

Tyrimo eiga:

Antrojo tyrimo eigos aprašas:

1. Pasirengimas tyrimui (2020 m. vasario mėn.). Šiame tyrimo etape buvo rengiami interviu klausimynai tėvams, auginantiems šešerių-septynerių metų amžiaus vaikus. Interviu klausimyną sudaro dvi dalys: kreipimasis į informantus ir klausimai. Kreipimesi tyrėja paaškindavo, ką ir kokių tikslų tiria. Prieš pradėdami atsakinėti į klausimus, informantai buvo supažindinti su informacija, kuri leido tiksliau atsakyti į užduodamus. klausimus.

2. Tyrimo vykdymas (2020 m. kovo mėn.). Iš viso atlikta 6 interviu. Tyrime dalyvavo 6 Šilutės lopšelio - darželio „Pušėlė“ šešerių- septynerių metų vaikus auginantys tėvai.

3. Gautų tyrimo rezultatų analizė (2020 m. kovo mėn.). Gautų tyrimų duomenų analizavimas, apibendrinimas. Gautų duomenų analizė atlikta naudojant Microsoft Word kompiuterinę programą.

4. Gautų pirmojo ir antrojo tyrimų rezultatų analizė (2020 m. balandžio mėn.) Šiame tyrimo etape buvo analizuojami gautų rezultatų duomenys. Jie buvo aptariami ir apibendrinami. Šiame baigiamojo darbo etape buvo lyginami tyrimo metu gauti rezultatai su mokslininkų mintimis.

5. Galutinis darbo užbaigimas (2020 m. gegužės mėn.). Formuluojamos darbo išvados, kurių dėka buvo ištirta: Kodėl reikia ugdyti kalbos kultūrą priešmokykliniame amžiuje? Kaip pedagogai ir tėvai ugdo kalbos kultūrą priešmokykliniame amžiuje bei sprendžia iškilusias kalbos kultūros ugdymo problemas?

3. ŠEŠERIŲ-SEPTYNERIŲ METŲ VAIKŲ KALBOS KULTŪROS UGDYMO PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO GRUPĖJE IR ŠEIMOJE EMPIRINIS TYRIMAS

3.1 Šešerių - septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymo priešmokyklinio ugdymo grupėje tyrimo analizė

Siekiant ištirti pedagogų požiūrį ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos kultūrą, buvo apklausti 6 Šilutės lopšelio - darželio „Pušėlė“ mokytojai, dirbantys su priešmokyklinio amžiaus vaikais. Visi apklausti mokytojai buvo moterys. Visi dalyvavę tyrime informantai buvo apklausti institucijoje, kurioje jie dirba.

Tyrimų duomenys apibendrinti remiantis informantų autentiškais duomenimis. Tyrimo metu nustatytas *informantų pedagoginis darbo stažas*, tyrimas atskleidė, kad visi pedagogai turi didelę pedagoginio darbo patirtį. *Darbo stažas įstaigoje 5 pedagogių yra virš 30 metų ir 1 nuo 21-30 metų*. Apklausos metu nustatyta ir *informantų kvalifikacinė kategorija*. Tyrimas parodė, kad visi mokytojai turi *metodininko kvalifikaciją*. Taip pat tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, *kokią išsilavinimą yra įgiję* apklausoje dalyvavę informantai. Tyrimas parodė, kad 5 mokytojai turi *universitetinį išsilavinimą ir 1 aukštesnįjį išsilavinimą*.

Kaip teigia Šukys (2006), kalbos kultūra *siaurąja prasme* - tai kalbos taisyklingumas (įteisinti žodynuose žodžiai ir jų reikšmės, aprašytos gramatikos vadovėliuose norminės žodžių formos, žodžių jungimo deriniai bei sintaksinės sakinių konstrukcijos), kalbos kultūra *placiąja prasme* – tai kalbos estetika ir kalbos etika. *Todėl informantų buvo paklausta, kokia jų nuomonė apie kalbos kultūrą; siaurąja prasme (vartojate įteisintus žodžius ir normines jų reikšmes; vartojate taisyklingus žodžių junginius bei sakinius; laikotės taisyklingos tarties normų); placiąja prasme (kalba žodinga, vaizdinga, įtaigi; kalba kultūringa, mandagi, taisyklinga; geba gražiai ir raiškiai pasakyti; moka papasakoti; nerišli ir nelogiška)* (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Pedagogų nuomonė apie kalbos kultūrą

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Pedagogų nuomonė apie kalbos kultūrą	Kalbos kultūra siaurąja prasme	A.: „Sutinku su visais išvardintais teiginiais“. B.: „Svarbiausia yra taisyklinga tartis ir taisyklingas žodžių sujungimas“. C.: „Labiausiai priskiriu taisyklingam žodžių jungimui ir taisyklingai tarčiai“. D.: „Sutinku su visais teiginiais“. E.: „Tai kalbos taisyklingumas, siekimas vartoti įteisintus žodžius ir normines jų reikšmes, taisyklingus žodžių junginius bei sakinius“. F.: „Svarbiausia yra taisyklingo žodžio tarimas“.

	Kalbos kultūra plačiaja prasme	A.: „Svarbiausia vadovautis estetikos ir etikos taisyklėmis. Kurims ir priskiriama žodinga, vaizdinga, įtaigi, mandagi, taisyklinga kalba. Dauguma negeba raiškiai pasakyti, bet moka papasakoti, o kiti visai neriškiai kalba“. B.: „Ne visų kalba žodinga, vaizdinga. Pagrindus vaikas gauna šeimoje, kokia šeimos kultūra, tokia pasimato ir vaiko. Bet daugumos kalba kultūringa. Dauguma pradeda raiškiai pasakyti, bet kitiems dar sunkiau sekasi. Pasakojime daugumos trūksta rišlumo, nuoseklumo“. C.: „Pritariu visiems išvadintiems teiginiams. Yra kurie tikrai moka gražiai ir raiškiai pasakyti, bet daugumai to reikia mokytis. Pasakoja daug, neriškiai kalba kurie turi problemų ir jiems priskirtas logopedas“. D.: „Žinoma, kalba turi būti ne tik taisyklinga, graži, bet ir kultūringa, mandagi. Papasakoti moka, bet pasakojime trūksta aiškumo ir logiškumo“. E.: „Kalbos kultūrą plačiaja prasme apima kalbos estetiką, tai ir yra vaizdingumas, gražumas, įtaigumas. O kalbos taisyklingumas, mandagumas, kultūringumas priskiriamas kalbos etikai ir etiketui. Gražiai pasakyti moka, bet raiškiai dar sunkiai sekasi. Papasakoti moka“. F.: „Viskas ką paminėjai priklauso plačiajai prasmei. Geba gražiai ir raiškiai pasakyti. Papasakoti moka, bet tik trumpai“.
--	--------------------------------	---

Šaltinis: sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2018

Tyrimo duomenys rodo (žr. 1 lentelė), kad pedagogai suvokia kalbos kultūrą plačiaja ir siaurąja prasme, nes teigia: A. ir D.: „vartoja įteisintus žodžius, normines jų reikšmes, taisyklingus žodžių junginius bei sakinius, laikosi taisyklingos tarties normų“. Iš informantų atsakymų matyti, kad yra labai svarbi vaikų kalbinė tarti: F.: „svarbiausia yra taisyklingo žodžio tarimas“ ir taisyklingas žodžių vartojimas, atsižvelgus į normines jų reikšmes: E.: „tai kalbos taisyklingumas, siekimas vartoti įteisintus žodžius ir normines jų reikšmes, taisyklingus žodžių junginius bei sakinius“. B.: „svarbiausia yra taisyklinga tartis ir taisyklingas žodžių sujungimas“. Informantai, išreiškė savo nuomonę, apie kalbos kultūrą plačiaja prasme. Jie sutiko, kad vaikų kalba turi būti etiška ir estetiška ir teigia: E.: „kalbos kultūra plačiaja prasme apima kalbos estetiką, tai ir yra vaizdingumas, gražumas, įtaigumas. O kalbos taisyklingumas, mandagumas, kultūringumas priskiriamas kalbos etikai ir etiketui“. Kalbos taisyklingumas, kultūringumas priklauso etikai: D.: „žinoma, kalba turi būti ne tik taisyklinga, graži, bet ir kultūringa, mandagi“. Informantai sieja kalbos kultūros ugdymą su ugdymu šeimoje, sakydami: B.: „ne visų kalba žodinga, vaizdinga. Pagrindus vaikas įgyja šeimoje, kokia šeimos kalbos kultūra, tokia ir vaiko. Bet daugumos kalba kultūringa“. Kalbos kultūrai plačiaja prasme informantai priskiria vaikų gebėjimą pasakoti: D.: „papasakoti moka, bet pasakojime trūksta aiškumo ir logiškumo“; E.: „gražiai pasakyti moka, bet raiškiai dar sunkiai sekasi“.

Apibendrinant galima teigti, kad priešmokyklinio ugdymo pedagogai supranta ir teikia svarbą kalbos kultūros siaurąja ir plačiaja prasmės ugdymui. Akcentuodami pagrindines taisyklingos kalbos kultūros reikšmes kaip: kalbos taisyklingas žodžių, sakinių jungimas, kalbinė

tartis, norminių reiškinių svarba. Pedagogai kalbos taisyklingumui priskiria sąvokas etika, estetika kaip pagrindines dalis mandagiai, kultūringai kalbai.

Kaffemanas (2001) teigia, kad su vaiko kalbos tobulėjimu glaudžiai siejama jo mąstymo raida. Bražienės (2015) nuomone, vaiko kalbos ugdymas neatsiejamas nuo dėmesio, atminties, mąstymo, suvokimo, vaizduotės, akies – rankos koordinacijos lavinimo. Tai sudaro prielaidas sėkmingam formaliam mokymuisi ir reiškia intelektinį pasirengimą mokyklai. *Todėl informantų buvo paklausta, kokia jų nuomone, pažintinės raidos gebėjimai padeda ugdyti vaiko kalbos kultūrą (vaizdinis mąstymas, atmintis, mąstymas) (žr. 2 lentelė).*

2 lentelė. Pedagogų nuomonė apie pažintinės raidos gebėjimus, padedančius ugdyti vaiko kalbos kultūrą

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Pedagogų nuomonė apie pažintinės raidos gebėjimus, padedančius ugdyti vaiko kalbos kultūrą	Svarbiausi pažintinės raidos gebėjimas- vaizdinis mąstymas	A.: „Vaizdinis mąstymas, skatina, drąsina kalbėti apie matytus filmus, spektaklius. O mąstymu, mąsto, planuoja bendrus darbus, diskutuoja., Stebi kitų grupės darbus, kalbasi tarpusavyje, analizuoja“. B.: „Svarbiausia iš visų manau labiausiai padeda vaizdinis mąstymas. Vaizde vaikas gali užfiksuoti kelis objektus, apie kuriuos gali žymiai daugiau papasakoti“. C.: „Ką vaikas mato apie tai ir pasakoja, ypač tai svarbu atliekant kūrybinius darbus. Ką matė, girdėjo, ką prisiminė, tokiu būdu taip pat lavinama kalbos kultūra. Mąstymu, vaikai tyrinėja aplinkinį pasaulį, sprendžia, daro išvadas. Juo ugdomas protinis savarankiškumas“. D.: „Vaiko kalbą veikia tiesiogiai socialinė, kultūrinė patirtis. Pradeda suprasti ką girdi, rišliai reiškia mintis, geba atlikti elementarias mąstymo operacijas (lyginti, apibendrinti, bando daryti išvadas). Geba atsiminti eilėraščius, mįsles, seka pasakas“. E.: „Vaizdinis mąstymas padeda išeiti už tiesiogiai suvokiamos aplinkos ribų, suprasti suaugusiųjų pasakojimus, skaitomų knygelių turinį, pradeda daugiau suprasti vis įvairesnį ir spalvingesnį pasaulį. Žaisdami atminties žaidimus ugdomi pastabumą, dėmesingumą, lavina atmintį, per kurią ugdomi kalbėjimo gebėjimus, kurie bus reikalingi mokyklai. Mąstymas padeda neprarasti natūralaus smalsumo, moko kelti klausimus, su pagalba ar savarankiškai ieškoti klausimų atsakymų“.
	Svarbiausias pažintinės raidos gebėjimas- atmintis	F.: „Atmintis padeda mokant atpasakoti, įsiminti eilėraščius. Mąstymas atliekant įvairias užduotis pratybose. Užduotis kuriuose reikia pagalvoti, kaip kažką taisyklingai pasakyti, apibūdinti, parašyti“.

Šaltinis: sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2018

Iš tyrimo duomenų matyti (žr. 2 lentelė), kad pedagogai pabrėžia pažintinių raidos gebėjimų svarbą. Kaffemanas (2001) teigia, kad priešmokykliniame amžiuje susiformuoja vaizdinis mąstymas, kuris remiasi suvokimu ir vaizdiniais. Informantai pritaria tai nuomonei ir teigia, kad: A.: „vaizdinis mąstymas, skatina, drąsina kalbėti apie matytus filmus, spektaklius“; B.: „vaizde vaikas

gali užfiksuoti kelis objektus, apie kuriuos gali žymiai daugiau papasakoti“; E.: „vaizdinis mąstymas padeda išeiti už tiesiogiai suvokiamos aplinkos ribų, suprasti suaugusiųjų pasakojimus, skaitomų knygelių turinį, pradeda daugiau suprasti vis įvairesnę ir spalvingesnę pasaulį. Mąstymas padeda neprarasti natūralaus smalsumo, moko kelti klausimus, su pagalba ar savarankiškai ieškoti klausimų atsakymų“; C.: „mąstymu, vaikai tyrinėja aplinkinį pasaulį, sprendžia, daro išvadas. Juo ugdomas protinis savarankiškumas“. Informantams svarbi atmintis, nes teigia: F.: „atmintis padeda mokant atpasakoti, įsiminti eilėraščius“.

Apibendrinant galima teigti, kad priešmokyklinio ugdymo pedagogai pabrėžia pažintinių gebėjimų: vaizdinis mąstymas, atmintis, mąstymas, kaip svarbiausių gebėjimų sėkmingai vaiko raidai, svarbą.

Pasak Galkienės, Cijūnaitienės (2007), siekiant, kad vaikai priešmokykliniame amžiuje būtų tinkamai ugdomi, tereikia tik gebėti įvairius metodus teisingai derinti. Remiantis Kotvickajos (2014) nuomone, kalbos ugdymo metodai turi būti paremti visumine vaiko raida: motyvacija, žaidimine bei darbine ugdomąja veikla, pažintiniais pokalbiais, raiškiu, intonaciniu skaitymu, pasakojimais. Todėl informantų buvo paklausta, kokia, jų nuomonė apie padedančius tobulinti kalbos kultūrą metodus (žodiniai, vaizdiniai, praktiniai metodai) ir kodėl didaktiniai žaidimai naudojami priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos kultūros ugdymui? (žr. 3 lentelė).

3 lentelė. Pedagogų nuomonė apie padedančius tobulinti kalbos kultūrą metodus

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Pedagogų nuomonė apie padedančius tobulinti kalbos kultūrą metodus	Žodiniai metodai	A.: „Žodinis metodas, suteikia kalbėti, pasakoti, vaizdinis lavina atmintį, mokosi papasakoti atsimintą peržiūrėtą vaizdą“. B.: „Tiek žodiniai, tiek vaizdiniai plečia žodyną, pratina vaikai aiškiai, nuosekliai papasakoti, rodant vaizdines priemones. Praktiniai nemanau, kad svarbūs“. D.: „Žodiniai suteikia perduoti informaciją, kalbėdamas ar pasakodamas draugams stengiasi kalbėti taisyklingai, kultūringai. Vaizdiniai labiau nukreipti į vaizdinių formavimą (įvairios priemonės: knygelės, iliustracijos, žurnalai, paveikslai, skatina kalbėti sklandžiai, kultūringai. Praktiniai padeda per veiklas susipažinti su gimtąja kalba“. E.: „Žodiniai skatina kalbėti, pasakoti, aiškintis, klausinėti. Įvairios pratybos, lavėja žodyną“. F.: „Tiek žodiniai, tiek vaizdiniai moko taisyklingos kalbos, tarimo, vaizdingumo, skatina pasakoti, aiškintis. Praktiniai padeda bendraujant tarpusavyje. Didaktiniai žaidimai turtina, plečia žodyną“.
	Vaizdiniai metodai	E.: „Vaizdiniai ugdo sakytinę kalbą, norą atsakinėti, klausinėti, žaisti žodžiais, garsais, taisyklingai juos tarti, bandyti skaityti, rašyti. Praktiniai užduotys skirtos atlikti dviese, mokymasis dirbti poroje. Žaidimuose lengviau įsisavina mokomąją medžiagą, pajavirina kasdienę veiklą, skatina išlaikyti dėmesį atliekant užduotis. Tobulėja kalbiniai gebėjimai“.

	Didaktiniai žaidimai	D.: „Žaidimai lavina mąstymą, atmintį, per juos mokosi rišliai, taisyklingai kalbėti“ A.: „Per žaidimus įgyja daugiau kalbinių gebėjimų ir įgūdžių. Žaidimai, tai pagrindinis, kuris ugdo pastabumą, loginį mąstymą, taip pat turtina žodyną“.
	Visi metodai	C.: „Pritariu visiems teiginiams, jie tikrai svarbūs, norint, kad kalba būtų graži, vaizdinga, turtinga. O žaidime, lavina kalbą, juose būna pavyzdžiai, kaip kalbėti, sudėti teisingą sakinį“.

Šaltinis: sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2018

Taigi remiantis gautais tyrimo duomenimis (žr. 3 lentelė) galima teigti, kad pedagogams yra svarbūs žodiniai metodai, nes teigia, kad: E.: „žodiniai skatina kalbėti, pasakoti, aiškintis, klausinėti. Įvairios pratybos, lavėja žodynas“. D.: „žodiniai suteikia perduoti informaciją, kalbėdamas ar pasakodamas draugams stengiasi kalbėti taisyklingai, kultūringai“. Sakytinės kalbos ugdymui informantai išskiria vaizdinius metodus, nes teigia, kad: E.: „vaizdiniai ugdo sakytinę kalbą, norą atsakinėti, klausinėti, žaisti žodžiais, garsais, taisyklingai juos tarti, bandyti skaityti, rašyti. Norint, kad lavėtų mąstymas, kalbiniai gebėjimai, turtėtų žodynas, pedagogai teikia svarbą žaidimams, nes teigia: D.: „žaidimai lavina mąstymą, atmintį, per juos mokosi rišliai, taisyklingai kalbėti“. A.: „per žaidimus įgyja daugiau kalbinių gebėjimų ir įgūdžių. Žaidimai, tai pagrindinis, kuris ugdo pastabumą, loginį mąstymą, taip pat turtina žodyną“.

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogai teikia svarbą žodiniams, vaizdiniais ugdymo metodams ir žaidimams, kaip pagrindinėms priemonėms kalbos kultūrai ugdyti. Kiekvieną ugdymo metodą pedagogai išskiria kaip svarbiausią, pabrėždami kiekvieno metodo teikiamą naudą reikalingą vaikų kalbos kultūros tobulinimui.

Pupkis (2005) teigia, kad kalbos taisyklingumo sąvoka pirmiausia siejama su bendrine kalba. Šukys (2003) skiria dvi pagrindines taisyklingumo kriterijaus dalis – grynumą ir sistemingumą. Kazlauskienė, Rimkutė, Bielinskienė (2011) pabrėžia, kad svarbiausia yra taisyklingos tarties normos. Todėl informantų buvo paklausta, kas nulemia, jų nuomone, priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos taisyklingumą (žr. 4 lentelė).

4 lentelė. Pedagogų nuomonė apie tai, kas nulemia vaikų kalbos taisyklingumą

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Pedagogų nuomonė apie tai, kas	Vaikų kalbos taisyklingumą lemia aiškiai tariami garsai	A.: „Aiškiai tariami gimtosios kalbos garsai, vaizdingų žodžių vartojimas. Prieš išeinant į mokyklą jau turi mokėti taisyklingai vartoti prielinksnius. Rišliai pasakoti svarbu, nes tai bus reikalinga išėjus į mokyklą. Daugumai sunku rišliai pasakoti apie paveikslą, lengviau atpasakoti pasaką“. C.: „Mano nuomone, aiškiai tariami gimtosios kalbos garsai ir vaizdingų žodžių vartojimas. Išgirstus žargonus, barbarizmus pakeičiame taisyklingais, kelis kartus pakartojame, kad vaikas gebėtų įsidėmėti. Rišlus pasakojimas lemia

nulemia kalbos taisyklingumą		tolimesnį, sėkmingesnę mokymąsi mokykloje“.
	Vaikų kalbos taisyklingumą lemia vaizdingų žodžių vartojimas	B.: „Žinoma, kad svarbiausia mokėtų tarti gimtosios kalbos garsus, vaizdingų žodžių vartojimas. Apie žargonus, barbarizmus, pasakome kokiais kitais žodžiais galima pakeisti. Rišliai pasakojant, geriau vaikai supranta įvykių raidą, kūrinio prasmę“.
	Vaiko kalbos taisyklingumą lemia gebėjimas rišliai pasakoti	E.: „Mokėjimas rišliai pasakoti svarbus grupėje, bet labiausiai bus svarbus mokykloje“. F.: „Girdėdami aiškią ir taisyklingą kalbą, vaikai patys taip pat pradeda pasakoti. Jei išmokstama rišliai pasakoti priešmokyklinėje grupėje, mokykloje vaikas turės mažiau problemų“.
	Vaikų kalbos taisyklingumą lemia vengimas vartoti barbarizmus ir žargonus	D.: „Taisyklingai tariami garsai, vaizdingų žodžių vartojimas. Dažnai naudoja žargonus, barbarizmus bendraudami, bei jų atsineša iš šeimos, norėdami pasipuikuoti prieš draugus, patraukti dėmesį. Išgirdus taisau, pasakau, kaip vartoti taisyklingai. Nes išėję į mokyklą, turės atsakinėti į klausimus pilniais sakiniais, nuosekliai dėstyti mintis. Mokėjimas rišliai pasakoti, jiems bus lengviau“. E.: „Aiškiai tariami garsai ir vaizdingi žodžiai. Žargonai- bapkęs, kompas, telikas, barbarizmai- buterbrodas, popkornas, hamburgeris. Visa tai išgirdę stengiamės kelis kartus taisyklingai, neakcentuojant pasakyti“. F.: „Nulemia aiškiai tariami garsai ir vaizdingi žodžiai. Žargonai, barbarizmai paaiškinama jų prasmė, keičiama tinkamais žodžiais“.

Šaltinis: sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2018

Tyrimas parodė (žr. 4 lentelė), kad pedagogams labai svarbus yra vaikų kalbos taisyklingumas, aiškus tarimas ir teigia, kad: A.: „aiškiai tariami gimtosios kalbos garsai, vaizdingų žodžių vartojimas. Prieš išeinant į mokyklą jau turi mokėti taisyklingai vartoti prielinksnius“. Ir vaizdingų žodžių vartojimas: B.: „žinoma, kad svarbiausia mokėtų tarti gimtosios kalbos garsus, vaizdingų žodžių vartojimas“. Informantai sieja, kalbos taisyklingumą rišliai pasakoti su mokykla, sakydami: E.: „mokėjimas rišliai pasakoti svarbus grupėje, bet labiausiai bus svarbus mokykloje“. F.: „jei išmokstama rišliai pasakoti priešmokyklinėje grupėje, mokykloje vaikas turės mažiau problemų“. Iš informantų atsakymų pastebima, kad pedagogės neigiamai vertina žargonus, barbarizmus ir teigia, kad: D.: „dažnai vartoja žargonus, barbarizmus bendraudami, bei jų atsineša iš šeimos, norėdami pasipuikuoti prieš draugus, patraukti dėmesį. Išgirdus taisau, pasakau, kaip vartoti taisyklingai“. F.: „žargonai, barbarizmai paaiškinama jų prasmė, keičiama tinkamais žodžiais“.

Apibendrinant atsakymus, galima teigti, kad pedagogai šešerių-septynerių metų vaikų kalbos taisyklingumą akcentuoja, kaip viena iš svarbiausių priemonių ruošiant vaikus mokyklai.

Pedagogai išskiria aiškiai tariamus garsus, vaizdingų žodžių vartojimą, rišlią pasakojimą, žargonų, barbarizmų atsisakymą.

Apibendrinant galima teigti, kad reikia vartoti įteisintus žodžius ir normines jų reikšmes, taisyklingus žodžių junginius bei sakinius. Nes kalbos taisyklingumas prasideda nuo taisyklingai ištarto garso ar garsų junginio, sudarančio prasmingą žodį. Pedagogai lavindami kalbos kultūrai siaurąją prasme priskiria: vaikų kalbinę tartį, taisyklingą žodžių vartojimą, gebėjimą aiškiai tarti gimtosios kalbos garsus. Kalbos estetikai - svarbiausia yra ne tik taisyklinga kalba, bet ir žodinga, vaizdinga, įtaigi. Kalbos etikai - svarbiausia yra taisyklinga, graži, kultūringa, mandagi kalba. Pedagogai vaikų kalbos ugdymui priskiria etiką ir estetiką, t. y. vaikų gebėjimą rišliai papasakoti, vengimą vartoti žargonus, barbarizmus. Kad priešmokykliniame amžiuje būtų tinkamai ugdoma vaikų kalbos kultūra, reikia tik gebėti teisingai derinti įvairius metodus: žodinius, vaizdinius, praktinius, pokalbio, pasakojimo metodus. Tyrimas atskleidė, kad pedagogai girdėdami vaikų kalboje žargonus, barbarizmus juos taiso tinkamais žodžiais. Skiria praktinių užduočių mokančių dirbti poroje, moko taisyklingų prielinksnių, kurie bus reikalingi mokyklai, vartojimo, skiria mąstymą skatinančias užduotis.

3.2 Šešerių - septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymo šeimoje tyrimo analizė

Siekiant ištirti tėvų požiūrį į šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymą, buvo apklausti 6 tėvai, auginantys šešerių-septynerių metų amžiaus vaikus. Visi apklaustieji buvo moterys. Visi dalyvavę tyrime informantai buvo apklausti nuotoliniu būdu, naudojant SKYPE ir MESSENGER programas (karantino sąlygos). Tyrimų duomenys apibendrinti, remiantis informantų autentiškais duomenimis. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokį išsilavinimą yra įgiję apklausoje dalyvavę informantai. Tyrimas parodė, kad 3 tėvai turi universitetinį išsilavinimą, 2 aukštesnįjį išsilavinimą, 1 profesinį išsilavinimą.

Kalbos kultūra - pavyzdingas ir tinkamas kalbos vartojimas (Šukys, 2006). Pupkis (2005) teigia, kad kalba yra pagrindinė bendravimo priemonė. Todėl informantų buvo paklausta, kaip jie suvokia kalbos kultūrą (žr. 5 lentelė).

5 lentelė. Tėvų nuomonė apie kalbos kultūrą

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Tėvų nuomonė apie kalbos		A.: „Sakyčiau, tai yra taisyklingi žodžių junginiai, sakiniai ir taisyklinga tartis. Nes kalba nebus graži jei ji bus netaisyklinga“. B.: „Vartoju taisyklingus žodžių bei sakinius“. C.: „Taisyklingos tarties normų laikymasis“. D.: „Viskas svarbu, viską naudojame įteisintus

kultūra	Kalbos kultūra siaurąja prasme	žodžius ir normines jų reikšmes, taisyklingus žodžių junginius bei sakinius, laikomės taisyklingos tarties normų“. E.: „Laikomės taisyklingos tarties normų“. F.: „Vartoti įteisintus žodžius ir normines jų reikšmes ne visada pavyksta, nes kartais dar netaisyklingai vartojame kai kuriuos žodžius. Namuose dažniausia kalbame buitine kalba“. Šeimoje stengiamės kalbėti taisyklingai, bet dažnai manau pasitaiko ir netaisyklingų sakinių, stengiamės nevartoti žargono, bet kai kada jų išvengti nepavyksta.. Suprantu, kad svarbu laikytis taisyklingos tarties, žinau, kad tai svarbu ne tik sakytolei, bet ir rašytolei kalbai, todėl stengiamės taisyklingiau tarti ir kirčiuoti žodžius, bet ne visada tai pavyksta”.
	Kalbos kultūra plačiąja prasme	A.: „Žmogus turi mokėti gražiai kalbėti ir mokyti to savo vaikus, todėl kalba ir turi būti žodinga, vaizdinga“. B.: „Kalba turi būti žodinga, vaizdinga, įtaigi“. C.: „Labiausiai tiktų ir manau, kad kalba turi būti kultūringa, mandagi, taisyklinga“. D.: „Kalba turi būti kultūringa, mandagi, taisyklinga“. E.: „Abu teiginiai tinkami“. F.: „Manau, labai svarbu, kad kalbėtume kuo vaizdingiau, vartotume mažybinius ir maloninius žodžius. Dėl kalbos kultūringumo, mandagumo ir taisyklingumo manau nekyla net klausimų žinoma ji tokia turi būti”.
	Vaiko bendri kalbiniai gebėjimai	A.: „Mergaitė moka gražiai papasakoti, sukuria įvairių istorijų, tik kartais, skuba nebesigauna taip raiškiai pasakyti“. B.: „Papasakoti moka, tačiau kalba nėra vaizdinga, kartais panaudoja anglišku žodžių“. C.: „Mano berniukas tikrai moka labai gražiai ir raiškiai pasakyti ir papasakoti, net darželio mokytoja jam parenka per darželio šventės pagrindinius vaidmenis kur reikia daug ir aiškiai kalbėti“. D.: „Geba gražiai ir raiškiai pasakyti, papasakoti“. E.: „Deklamuoja labai gražiai eilėraščius, papasakoja įvairiausių nutikimų, sukuria pati ar papasakoja jau girdėtas pasakas. Gal jos kalboje truputi trūksta raiškumo, ne raiškiai kai kada pasakoja, bet manau tai išmoks kai išeis į mokyklą“. F.: „Kadangi mes su vaiku vakarais skaitome pasakas po to jas aptariame, o esant galimybei dar pasižiūrime vaizdo įrašus, tai ji gana vaizdžiai pasakoja savo nutikimus, aptaria veiklą darželyje. Mintis dėsto bent man taip atrodo gana nuosekliai ir aiškiai”.

Šaltinis: sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2020

Išanalizavus tyrimo duomenis matyti (žr. 5 lentelė), kad tėvai supranta, kas yra kalbos kultūra siaurąja ir plačiąja prasme, nes teigia: D.: „viskas svarbu, viską naudojame, įteisintus

žodžius ir normines jų reikšmes, taisyklingus žodžių junginius bei sakinius, laikomės taisyklingos tarties normų". Informantai pastebi ir akcentuoja sunkumus, kurie iškyla vartojant įteisintus žodžius ir normines jų reikšmes, nes teigia: F.: „vartoti įteisintus žodžius ir normines jų reikšmes ne visada pavyksta, nes kartais dar netaisyklingai vartojame kai kuriuos žodžius. Namuose dažniausia kalbame buitine kalba". Iš informantų atsakymų pastebima, kad jiems svarbūs jų vaiko taisyklingi žodžių junginiai, nes teigia: A.: „sakyčiau, tai yra taisyklingi žodžių junginiai, sakiniai ". B.: „vartoji taisyklingus žodžius bei sakinius“. Taip pat pastebima, kad informantams labai svarbi yra ir jų vaikų taisyklinga tartis, nes teigia: C.: ir E.: „laikomės taisyklingos tarties normų". F.: „suprantu, kad svarbu laikytis taisyklingos tarties, žinau, kad tai svarbu ne tik sakytinei, bet ir rašytinei kalbai, todėl stengiamės kuo taisyklingiau tarti ir kirčiuoti žodžius, bet ne visada tai pavyksta". Taip pat iš informantų atsakymų galima pastebėti, kad jiems rūpi, jų vaikų graži kalba, nes teigia: A.: „nes kalba nebus graži, jei ji bus netaisyklinga“. F.: „šeimoje stengiamės kalbėti taisyklingai, bet dažnai manau pasitaiko ir netaisyklingų sakinių, stengiamės nevartoti žargono, bet kai kada jų išvengti nepavyksta". Informantai išreiškė savo nuomonę ir apie kalbos kultūra plačiąja prasme ir teigia: E.: „kalba turi būti žodinga, vaizdinga, įtaigi, kultūringa, mandagi, taisyklinga". Kaip pastebima, kad informantams labai svarbi yra lietuvių kalba ir jos kalbėjimo išraiška, nes teigia: C.: „labiausiai tiktų ir manau, kad kalba turi būti kultūringa, mandagi, taisyklinga“. D.: „kalba turi būti kultūringa, mandagi, taisyklinga“. Taisyklinga kalba - tai kultūringo žmogaus požymis, iš informantų atsakymų galima pastebėti, kad jie taip pat pritaria šiai nuomonei, nes teigia: A.: „žmogus turi mokėti gražiai kalbėti ir mokyti to savo vaikus". Kalbėdami apie kalbos kultūrą plačiąja prasme, informantai akcentuoja ir kalbos grožį, nes teigia: A.: ir B.: „kalba turi būti žodinga, vaizdinga, įtaigi". Pastebima, kad informantai domisi savo vaikais ir gerai žino jų gabumus, svarbiausia akcentuoja vaikų raiškaus pasakojimo įgūdžius, nes teigia: D.: „geba gražiai ir raiškiai pasakyti, papasakoti. C.: „mano berniukas tikrai moka labai gražiai ir raiškiai pasakyti ir papasakoti, net darželio mokytoja jam parenka per darželio šventes pagrindinius vaidmenis, kur reikia daug ir aiškiai kalbėti". Informantai pastebi ir akcentuoja vaikų gebėjimą raiškiai pasakyti, nes teigia: A.: „mergaitė moka gražiai papasakoti, sukuria įvairių istorijų, tik kartais, skuba nebesigauna taip raiškiai pasakyti“. E.: „gal jos kalboje truputi trūksta raiškumo, ne raiškiai kai kada pasakoja, bet manau išmoks, kai išeis į mokyklą". Informantai teigia, kad savo vaikų šnekamojoje kalboje pastebi svetimų kalbų žodžių, nes teigia: B.: „pasakoti moka, tačiau kalba nėra vaizdinga, kartais panaudoja angliškų žodžių". Iš informantų atsakymų pastebima, kad jie ir patys skiria laiko vaikų gabumams tobulinti, nes teigia: F.: „kadangi mes su vaiku vakarais skaitome pasakas po to jas aptariame, o esant galimybei dar pasižiūrime vaizdo įrašus, tai ji gana

vaizdžiai pasakoja savo nutikimus, aptaria veiklą darželyje. Mintis dėsto bent man taip atrodo gana nuosekliai ir aiškiai”.

Apibendrinant galima pastebėti, kad, daugumos tėvelių teigimu, jie supranta kalbos kultūros svarbą. Stengiasi namie kalbėti taisyklingai, bet, kaip teigia, ne visada tai pavyksta.

Žukauskienės (2012) mano, kad priešmokykliniame amžiuje lavėja vaiko vaizduotė, jis gali manipuluoti informacija ir ją logiškai transformuoti. Taip pat geras kalbos mokėjimas atveria vaikui naujas mąstymo galimybes, geriau pradeda vartoti simbolius ir aplinkos daiktų vaizdinius. Todėl informantų buvo paklausta, kokie pažintinės raidos gebėjimai (vaizdinis mąstymas, mąstymas, atmintis, dėmesys, vaizduotė) padeda ugdyti jų vaiko kalbos kultūrą (žr. 6 lentelė).

6 lentelė. Tėvų nuomonė apie pažintinės raidos gebėjimus, padedančius ugdyti jų vaiko kalbos kultūrą

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Tėvų nuomonė apie pažintinės raidos gebėjimus, padedančius ugdyti jų vaiko kalbos kultūrą	Svarbiausi pažintinės raidos gebėjimai - vaizdinis mąstymas, mąstymas, atmintis	A.: „Vaizdinis mąstymas, kaip ir vaizduotė, skatina kalboje naudoti kuo daugiau įvairių žodžių. Mąstymas įtakoja kalbos aiškumą, rišlumą. Kuo giliau mąstoma tuo lengviau išreikšti savo mintis žodžiu, raiškiais sakiniais. Be atminties visi prieš tai minėti teiginiai sunkiai įveikiami”. B.: „Vaiko kalbos kultūros ugdymui labiausiai padeda tai, ką jis mato, jaučia, girdi, įsivaizduoja“. D.: „Žaidimai, kūrybinės užduotys. Mįslių minimas, pasakų sekimas ir mokyti jas papasakoti, eilėraščių mokymasis, dėmesio sukaupimas šitiems visiems būdams yra būtinas“.
	Svarbiausi pažintinės raidos gebėjimai - vaizduotė, dėmesys	F.: „Vaizdinis mąstymas, ką vaikas įsivaizduoja tą ir pasakoja. Mąstymas padeda vaikui tirti aplinką. Atmintis visa tai padeda atsiminti. Kadangi vaikui išmokyti kalbėti padeda jo aplinkos žmonės, manau, kad labai svarbu kokia mūsų tėvų, žinoma ir pedagogų kalbos kultūra. Kalbiniam ugdymui manau labai svarbus dėmesys, nes jis tiesiogiai įtakoja kalbą ir tartį, tik kai atkreipiamas vaiko dėmesys ir skatinama mėgdžioti įvairius garsus, žodžius vaiko kalba darosi vis turtingesnė, vaizdingesnė, taisyklingesnė. Tam, kad vaiko žodyną praturtinti, praplėsti kuo įvairesniais žodžiais labai svarbu vaiko vaizduotė. Vaikų vaizduotė labai plati“
	Visi gebėjimai svarbūs	E.: „Nė vieno gebėjimo negalėčiau išskirti, ką vadinote mano manymu visi jie yra tinkami”. C.: „Vien pavadinimai sako, kad jie

		<i>svarbūs ir visi vienas nuo kito neatsiejami“.</i>
--	--	--

Šaltinis : sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2020

Tyrimo duomenų analizė atskleidė (žr. 6 lentelė), kad tėvai suvokia pažintinių raidos gebėjimų svarbą, nes teigia: C.: „vien pavadinimai sako, kad jie svarbūs ir visi vienas nuo kito neatsiejami“. E.: „nė vieno gebėjimo negalėčiau išskirti, ką vadinote mano manymu visi jie yra tinkami“. Bražienės (2015) nuomone, vaiko kalbos ugdymas neatsiejamas nuo dėmesio, atminties, mąstymo, suvokimo, vaizduotės, akies-rankos koordinacijos lavinimo. Tai sudaro prielaidas sėkmingam formaliam mokymuisi ir atskleidžia intelektinį pasirengimą mokyklai (Legkauskas, 2013; Карпова, Мамаева, 2007). Tai nuomonei pritaria ir apklausti informantai, nes teigia: F.: „kalbiniam ugdymui manau labai svarbus dėmesys, nes jis tiesiogiai daro įtaką kalbai ir tarčiai, tik kai atkreipiamas vaiko dėmesys ir skatinama mėgdžioti įvairius garsus, žodžius, vaiko kalba darosi vis turtingesnė, vaizdingesnė, taisyklingesnė. Tam, kad vaiko žodyną praturtintume, praplėstume kuo įvairesniais žodžiais, labai svarbu vaiko vaizduotė. Vaikų vaizduotė labai plati“. A.: „vaizdinis mąstymas, kaip ir vaizduotė, skatina kalboje vartoti kuo daugiau įvairių žodžių. Mąstymas daro įtaką kalbos aiškumui, rišlumui. Kuo giliau mąstoma, tuo lengviau sekasi išreikšti savo mintis žodžiu, raiškiais sakiniais. Be atminties visi prieš tai minėti teiginiai sunkiai įveikiami“. Vaikai natūraliai išmoksta kalbos, kai žaidžia kalbinius gebėjimus ugdančius žaidimus, kuria istorijas, pasakojimus, dainuoja daineles, deklamuoja eilėraščius (Colker, Dodge ir kt., 2007). Tokios pat nuomonės yra ir apklaustieji informantai, nes teigia: D.: „žaidimai, kūrybinės užduotys. Mįslių minimas, pasakų sekimas ir mokymas jas papasakoti, eilėraščių mokymasis, dėmesio sukaupimas šitiems visiems gebėjimams yra būtinas“. B.: „vaiko kalbos kultūros ugdymui labiausiai padeda tai, ką jis mato, jaučia, girdi, įsivaizduoja“. F.: „vaizdinis mąstymas, ką vaikas įsivaizduoja tą ir pasakoja. Mąstymas padeda vaikui tirti aplinką. Atmintis visa tai padeda atsiminti. Kadangi vaikui išmokyti kalbėti padeda jo aplinkos žmonės, manau, kad labai svarbu kokia mūsų tėvų, žinoma ir pedagogų kalbos kultūra“.

Apibendrinant tėvų teiginius, galima daryti išvadą, kad vieni supranta pažintinių gebėjimų svarbą ir apibūdina ką kiekvienas gebėjimas atlieka. Kitų nuomone, jei tokie vardinami, tai turi būti ir svarbūs.

Klausydamas ir kalbėdamas vaikas tobulina kalbos garsų, žodžių tarimo gebėjimus, pritaiko kalbos ritmą, intonaciją, ima naudoti ir kūno kalbą, todėl svarbiausi tobulinimo būdai: vaikstant lauke įvardinti tai ką mato; kalbėti apie viską, ką jie mato, girdi; atlikti įvairias užduotis, žaisti žaidimus; vartoti vaizdingųjų veiksmažodžių; garsažodinių veiksmažodžių; frazeologizmų; išiktukų; jaustukų. (Barzdonytė-Morkevičienė, 2009). Todėl informantų buvo paklausta, kokia jų nuomonė apie vaiko kalbos kultūros tobulinimo būdus: vaikštinėdami lauke įvardinate tai ką

matote? kalbate apie viską, ką jie mato, girdi? atliekate įvairias užduotis, žaidžiate žaidimus? vartojate vaizdingųjų veiksmažodžių, garsažodinių veiksmažodžių, frazeologizmų, ištiuktų, jaustukų) (žr. 7 lentelė).

7 lentelė. Tėvų nuomonė apie jų vaiko kalbos kultūros tobulinimo būdus

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Tėvų nuomonė apie jų vaiko kalbos kultūros tobulinimo būdus	Pokalbiai pasivaikščiojimo metu	B.: „Vaikštinėdami lauke įvardiname tai ką matome. Atliekame įvairias kalbines užduotis, žaidžiate žaidimus“. D.: „Lauke prašau, gal ne pastoviai, bet kad paaškinu, kaip jis tai supranta, ką mato, girdi. Užduotis atliekame, bet ne dažnai. Žaidimus susikuria pats ir gan ilgą laiką žaidžia. Kalboje manau pasitaiko ir vaizdingųjų veiksmažodžių, garsažodinių, frazeologizmų, jaustukų tik jų kažkaip nepabrėžiame ir neįvardiname kas jie tokie“.
	Pokalbiai namuose ir lauke apie viską	C.: „Visada su savo vaiku kalbame, klausinėjame kaip sekėsi darželyje, labai daug atliekame įvairių užduočių namie, parsinešame ir kartais iš darželio pratybas kurias jie daro, ir savo turime nemažai prisipirkę. Žaidžiame, dažniausiai su tėčiu futbolą“. E.: „Kai kalbame kažkaip neišskiriame ką vartojame, bet dabar pagalvojus tikrai vartojame garsažodinių veiksmažodžių, frazeologizmų, jaustukų“. F.: „Norint tobulinti kalbos kultūrą žinoma svarbu įvardyti tai ką matome vaikščiodami lauke, kalbėti apie viską ką mato ir girdi, bet labai svarbu turtinant vaikų kalbą skaityti jiems pasakas, žaisti vaidybinius žaidimus, žaidžiant tokius žaidimus kalbėti vaizdingai, šmaikščiai. Kalbėdami namuose nepastebime, bet tikrai manau, kad vartojame vaizdingus veiksmažodžius“.
	Visi būdai	A.: „Praktiškai (gal ne visuomet), bet naudojam visus įvardintus būdus“.

Šaltinis : sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2020

Kaip Grinevičienė (2002) teigia, kalbos kultūrai ugdyti reikia duoti įvairiausių užduočių, kuriose jie galėtų pasakoti, atpasakoti, pratęsti sakinius. Taigi remiantis gautais duomenimis, galima teigti (žr. 7 lentelė), kad informantai pritaria autorės nuomonei ir teigia: A.: „praktiškai (gal ne visuomet), bet naudojam visus įvardintus būdus“. B.: „vaikštinėdami lauke įvardiname tai ką matome. Atliekame įvairias kalbines užduotis, žaidžiate žaidimus“. D.: „lauke prašau, gal ne pastoviai, bet kad paaškinu, kaip jis tai supranta, ką mato, girdi. Užduotis atliekame, bet ne dažnai. Žaidimus susikuria pats ir gan ilgą laiką žaidžia. Kalboje manau pasitaiko ir vaizdingųjų veiksmažodžių, garsažodinių, frazeologizmų, jaustukų tik jų kažkaip nepabrėžiame ir neįvardiname kas jie tokie“. Svarbu kalbėti apie viską, kas yra aplinkui, kad lavėtų vaikų kalba ir teigia: F.:

„norint tobulinti kalbos kultūrą žinoma svarbu įvardyti tai ką matome vaikščiodami lauke, kalbėti apie viską ką mato ir girdi, bet labai svarbu turtinant vaikų kalbą skaityti jiems pasakas, žaisti vaidybinius žaidimus, žaidžiant tokius žaidimus kalbėti vaizdingai, šmaikščiai. Kalbėdami namuose nepastebime, bet tikrai manau, kad vartojame vaizdingus veiksmažodžius“. Kaip teigia informantai svarbiausia akcentuojama kalbėti, nes teigia: C.: „visada su savo vaiku kalbame, klausinėjame kaip sekėsi darželyje, labai daug atliekame įvairių užduočių namie, parsinešame ir kartais iš darželio pratybas kurias jie daro, ir savo turime nemažai prisipirkę. Žaidžiame, dažniausiai su tėčiu futbolą“. Svarbiausias veiksnys vaikų žodyno plėtojimui yra, kaip tinkamai pateikiama pažintinė informacija apie žodžius (Hoff, 2006). Informantai pritardami nuomonei teigia: E.: „kai kalbame kažkaip neišskiriame ką vartojame, bet dabar pagalvojus tikrai vartojame garsažodinių veiksmažodžių, frazeologizmų, jaustukų“.

Apibendrinant tėvelių atsakymus, galima teigti, kad vieni šeimoje taiko visus būdus, kiti pagrindinius: kalbasi vaikštinėdami lauke, namuose. Vienų nuomone, žaidimus žaidžia kartu su vaiku, kiti, kad žaidimus vaikas kuriasi pats. Tėveliai akcentavo, kad vartoja frazeologizmus, jaustukus, bet pavyzdžių negalėjo pateikti. Tokiu atveju, galėtume daryti išvadą, arba jie nežino kas tai yra, arba tuo momentu negalėjo pasakyti.

Bajoriūno (1997) teigimu, vaiko kalba vystosi bendraujant su juo. Todėl kiekvienai šeimai derėtų žadinti meilę taisyklingam žodžiui, tautosakai ir pasirūpinti, kad visur sklistų kultūringas ir taisyklingas lietuviškas žodis. Todėl informantų buvo paklausta, kokia jų nuomonė apie tai, kas nulemia priešmokyklinio amžiaus vaiko kalbos taisyklingumą (žr. 8 lentelė)

8 lentelė. Tėvų nuomonė apie tai, kas nulemia priešmokyklinio amžiaus vaiko kalbos taisyklingumą

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Tėvų nuomonė apie tai, kas nulemia priešmokyklinio amžiaus vaiko kalbos taisyklingumą	Vaikų kalbos taisyklingumą nulemia, aplinkinių girdima kalba	F.: „Priešmokyklinio amžiaus vaiko kalbos taisyklingumą manau, kad nulemia pirmiausia kokią kalbą jis girdi savo kasdieniniame gyvenime, namuose, darželyje, bendraudamas su savo draugais. Todėl labai svarbu ugdyti vaiko kalbą aiškia tariant gimtosios kalbos garsus, žinoma lavinti kalbos vaizdingumą ir vaizdingų žodžių vartojimą. Jeigu vaikas savo artimiausioje aplinkoje girdės daug netaisyklingos kalbos tai jam bus sunku išmokyti taisyklingai kalbėti“.
	Vaikų kalbos taisyklingumą nulemia aiškiai tariami gimtosios kalbos garsai	C.: „Taisyklingumas ir yra manau kai yra aiškiai tariami gimtosios kalbos garsai. Vaizdingų žodžių tai vartoja ypač kai grįžta iš darželio ir pradeda pasakoti, visus įvykius. Prielinksnių nevartoja netaisyklingų. Kartais tenka išgirsti mama suteptą buterbrūdą, biški pabūsiu lauke. Bet mes tiesiog to neakcentuojame ir tiesiog nekreikiame dėmesio. Manau rišlus pasakojimas bus

		reikalingas mokykloje, kai reikės ten dar daugiau kalbėti negu dabar darželyje“. D.: „Taisyklingumas ir yra taisyklingai tariami gimtosios kalbos garsai. Savo pavyzdžiu, taisyklingai kalbėdami patys. Rišlus pasakojimas yra Lietuvių Tautos išlikimas, kultūra, vertybės, kurias perduodame savo pavyzdžiu iš kartos į kartą“. E.: „Tinkamiausias yra pirmas variantas aiškiai tariami gimtosios kalbos garsai. Nelabai akcentuojame kai išgirstame žargonų, barbarizmų, bet jų mažai vartoja, kai išeis į mokyklą gali būti, kad jos žodyne jų atsiras daugiau negu dabar. Rišliai pasakoti bus svarbu mokykloje, jei to nemokės bus sunku. Kartais sunkokai sekasi kažką pasakyti pilnu sakiniu ji juos trumpina ir kai kada nelabai eina suprasti ką nori pasakyti“.
	Vaikų kalbos taisyklingumą nulemia vengimas vartoti žargonus, barbarizmus	B.: „Manau, kad labiausiai įtakos vaiko kalbos vystymuisi turi mūsų tėvų kalba, kaip mes kalbame, taip kalbės vaikai. Stengiamės vengti žargonų, barbarizmų, bet visiškai jų atsikratyti nepavyksta. Rišliai pasakoti svarbu, nes reikia išmokyti nuosekliai reikšti savo mintis. Tačiau mano sūnui nelabai sekasi“.
	Vaikų kalbos taisyklingumą nulemia rišlus pasakojimas	A.: „Dažniausiai vaikai perima kalbėjimo manierą, sakinių struktūrą iš artimos aplinkos, todėl kuo rišlesnis bus mūsų pasakojimas tuo didesnė tikimybė, kad vaikas kalbės aiškiais ir rišliais sakiniais. Taip pat rišlų pasakojimą lengviau suprasti, įsiminti, įvertinti“.

Šaltinis : sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2020

Tyrimo duomenų analizė atskleidė (žr. 8 lentelė), kad informantai domisi savo vaikų kalbos taisyklingumu, nes teigia: F.: „*priešmokyklinio amžiaus vaiko kalbos taisyklingumą nulemia tai, kokią kalbą jis girdi savo kasdieniniame gyvenime, namuose, darželyje, bendraudamas su savo draugais*“. Bajoriūnas (1997) akcentuoja, jog svarbus šeimos uždavinys yra išsaugoti savo gimtąją tarmę, puoselėti, ugdyti gimtąją kalbą, gryninti ją, nes tai daro įtaką vaikų mąstymui, vaizduotei, intelekto vystymuisi. Tai nuomonei pritaria ir informantai, nes teigia: D.: „*taisyklingumas ir yra taisyklingai tariami gimtosios kalbos garsai. Savo pavyzdžiu, taisyklingai kalbėdami patys. Rišlus pasakojimas yra Lietuvių tautos išlikimas, kultūra, vertybės, kurias perduodame savo pavyzdžiu iš kartos į kartą*“. Mazolevskienė (2001) siūlo tėveliams daugiau savo kalboje naudoti kalbos jausmą ugdančių kalbinės raiškos tipų: vaizdingųjų veiksmažodžių, garsažodinių veiksmažodžių, gamtos reiškinius apibūdinančių frazeologizmų, ištiktukų, jaustukų. Iš informantų atsakymų galima pastebėti, kad jie yra tokios pat nuomonės, nes teigia: F.: „*svarbu ugdyti vaiko kalbą aiškiai tariant, lavinti kalbos vaizdingumą ir vaizdingų žodžių vartojimą*“. Informantai akcentuoja ir aiškiai tariamus gimtosios kalbos garsus, nes teigia: C.: „*taisyklingumas ir yra manau, kai aiškiai tariami gimtosios kalbos garsai*“. E.: „*tinkamiausias yra pirmas variantas aiškiai tariami gimtosios kalbos*

garsai“. Informantai neatmeta ir pačių tėvų įtakos vaikų kalbos taisyklingumui ugdyti, nes teigia: A.: „dažniausiai vaikai perima kalbėjimo manierą, sakinių struktūrą iš artimos aplinkos, todėl kuo rišlesnis bus mūsų pasakojimas, tuo didesnė tikimybė, kad vaikas kalbės aiškiais ir rišliaisakiniais. Taip pat rišlų pasakojimą lengviau galima suprasti, įsiminti, įvertinti“. B.: „manau, kad labiausiai įtakos vaiko kalbos vystymuisi turi mūsų tėvų kalba, kaip mes kalbame, taip kalbės vaikai“. F.: „jeigu vaikas savo artimiausioje aplinkoje girdės daug netaisyklingos kalbos, tai jam bus sunku išmokyti taisyklingai kalbėti“.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų kalbos taisyklingumą nulemia aiškiai tariami žodžiai, aplinkoje girdima kalba, pačių tėvų kalba, vengimas vartoti žargonus, barbarizmus.

Kaip teigia Miškinis (2003), gimtoji kalba yra pagrindinė ir svarbiausia vertybė, o jos pagrindinė ugdytoja yra šeima. Kiekviena šeima turėtų pasirinkti vaikų kalbos taisyklingumą. Todėl tėvelių buvo paklausta, kodėl svarbi vaikui taisyklinga lietuvių kalba (žr. 9 lentelė).

9 lentelė. Tėvų nuomonė, kodėl svarbi vaikui taisyklinga lietuvių kalba

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Tėvų nuomonė, kodėl svarbi vaikui taisyklinga lietuvių kalba	Svarbiausia tautiškumas ir patriotiškumas	A.: „Taip svarbi, taisyklinga kalba leidžia laisvai ir sklandžiai reikšti savo mintis, mokymosi procese lengviau suvokti pateiktas užduotis. Be abejo taisyklinga kalba svarbi kaip tautiškumo bei patriotiškumo išraiška“. B.: „Lietuvių kalba yra svarbi ir vaikui ir mums tėvams, nes pirmiausia ja bendraujame vienas su kitu, didelės reikšmės turi asmenybės pasaulėžiūros vystymuisi, dvasingumui ir moralei“. D.: „Žinoma, kad svarbi“. E.: „Taip, nes mes gyvename Lietuvoje svarbu, kad vaikas mokėtų gimtąją kalbą“.
	Suaugusiųjų kalbos turtingumas	C.: „Svarbi, nes vaikas kalbos ne mokomas, o mokosi pats, klausydamasis kaip kalba suaugusieji. Jis turi nuolat girdėti turtingą, raiškią, vaizdingą, gyvą suaugusiųjų kalbą“.
	Siejama su rašytine kalba	F.: „Taisyklinga lietuvių kalba yra labai svarbu, nes taisyklinga sakytinė kalba įtakoja rašytinę kalbą“.

Šaltinis : sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2020

Tėvai yra pirmieji savo vaikų auklėtojai. Kaip teigia Miškinis (2003), jie ne tik prižiūri, saugo, gina savo vaikus, bet ir turi perduoti šeimos, tautos tradicijas, skiepyti žmogiškąsias vertybes. Apibendrinus tyrimo duomenis (žr. 9 lentelė), galima pastebėti, kad tėvai pritaria autoriaus nuomonei, nes teigia: A.: „taip svarbi, taisyklinga kalba leidžia laisvai ir sklandžiai reikšti savo mintis, mokymosi procese lengviau suvokti pateiktas užduotis. Be abejo taisyklinga kalba svarbi kaip tautiškumo bei patriotiškumo išraiška“. B.: „lietuvių kalba yra svarbi ir vaikui ir mums tėvams, nes pirmiausia ja bendraujame vienas su kitu, didelės reikšmės turi asmenybės pasaulėžiūros vystymuisi, dvasingumui ir moralei“. Informantai akcentuoja suaugusiųjų kalbos

turtingumą, nes teigia: C.: „svarbi, nes vaikas kalbos ne mokomas, o mokosi pats, klausydamasis kaip kalba suaugusieji. Jis turi nuolat girdėti turtingą, raiškią, vaizdingą, gyvą suaugusiųjų kalbą“. Informantai akcentuoja ir rašytinę kalbą, nes teigia: F.: „taisyklinga lietuvių kalba yra labai svarbu, nes taisyklinga sakytinė kalba įtakoja rašytinę kalbą“.

Apibendrinant tėvelių atsakymus, galima daryti išvadą, kad vaikų taisyklinga kalba svarbi tuo, kad vaikas gyvena Lietuvoje ir turi taisyklingai kalbėti. Akcentuoja vaikui geriau seksis rašyti jei jis taisyklingai kalbės, galės geriau reikšti mintis, bet turi girdėti aplinkui taisyklingą kalbą.

Burbienė (2015) analizavo autorius, kurie domėjosi šešerių-septynerių metų vaikų ugdymu šeimoje. Kalantzio, Capo (2012) teigimu, tėvai turi būti ne tik vaiko veiklos stebėtojai, bet ir aplinkos, reikalingos žinioms kurti formuotojai. Todėl buvo paklausta, kokia tėvų nuomonė apie veiklas, užsiėmimus, žaidimus, kuriuos organizuoja lavindami vaiko taisyklingą kalbos kultūrą (žr. 10 lentelė)

10 lentelė. Tėvų nuomonė apie veiklas, užsiėmimus, žaidimus, kuriuos organizuoja lavindami vaiko taisyklingą kalbos kultūrą

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Tėvų nuomonė apie veiklas, užsiėmimus, žaidimus, kuriuos organizuoja lavindami vaiko taisyklingą kalbos kultūrą	Specialiai nelavina taisyklingos kalbos	A.: „Neužsiimame veikla kurios tikslas yra tik taisyklingos kalbos lavinimas. Bendraujame kalbamės su vaiku, bet kalboje manau pasitaiko ir netaisyklingų sakinių“.
	Lavina skaitomomis knygomis ir kultūriniais renginiais	D.: „Skaitau balsu, kad vaikas girdėtų seku pasakas prieš miegą. Žaidžiu žaidimus, vaidiname įvairius siužetus, spalviname knygeles ir jas aptariame“. C.: „Knygų skaitymas, kultūriniai renginiai (spektakliai)“. F.: „Lavinant vaiko taisyklingą kalbos kultūrą stengiamės, bet dažniausiai neišėina namuose kalbėti vaizdžiai ir taisyklingai, bet skaitome knygas ir aiškinamės nežinomus žodžius“.
	Lavina žaidimais	B.: „Gyvename kompiuterinių technologijų amžiuje, sūnus labai greitai išmoko naudotis išmaniuoju telefonu parsisiųsti įvairių žaidimų kurie manau ir tinka kalbai mokytis. Žaidžiame ir stalo žaidimus“. E.: „Žaidžiame įvairius žaidimus, skaitome knygeles, deklamuojame eilėraščius, dainuojame daineles“.

Šaltinis: sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2020

Apibendrinus tyrimų duomenis (žr. 10 lentelė) galima teigti, kad informantai skiria dėmesį knygų svarbai, nes teigia: D.: „skaitau balsu, kad vaikas girdėtų seku pasakas prieš miegą“. C.: „knygų skaitymas, kultūriniai renginiai (spektakliai)“. Kalbos vystymuisi labai svarbus motyvas noras bendrauti. Tinkamos aplinkos sukūrimas šeimoje skatina ir motyvuoja ugdytis komunikavimo gebėjimus gimtąja ir lietuvių kalba. Kuriant palankią aplinką kalbai ugdyti, svarbu sudaryti emociškai saugias sąlygas (Bernotienė, Juraitienė, 2012). Informantai pritaria autorių nuomonei, nes

teigia: F.: „lavinant vaiko taisyklingą kalbos kultūrą namuose stengiamės, bet dažniausiai neišsina kalbėti vaizdžiai ir taisyklingai, bet skaitome knygas ir aiškinamės nežinomus žodžius“. D.: „žaidžiu žaidimus, vaidiname įvairius siužetus, spalviname knygeles ir jas aptariame“. B.: „gyvename kompiuterinių technologijų amžiuje, sūnus labai greitai išmoko naudotis išmaniuoju telefonu parsisiųsti įvairių žaidimų, kurie manau ir tinka kalbai mokytis“. Informantai suranda ir kitų būdų kalbos kultūrai lavinti, nes teigia: A.: „neužsiimame veikla, kurios tikslas yra tik taisyklingos kalbos lavinimas. Bendraujame, kalbamės su vaiku, bet kalboje manau pasitaiko ir netaisyklingų sakinių“.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad vieni tėveliai naudoja įvairius metodus lavindami vaikų taisyklingą kalbą: įvairūs žaidimai, knygų skaitymas, vaikščiojimas į renginius. Kiti netaiko metodų, o įvardina tai, kaip kasdienės veiklos užsiėmimus.

Apibendrinti tyrimo duomenys parodė, kad tėveliai supranta vaiko kalbos kultūros lavinimo reikšmę šeimoje. Kalbos kultūrai siaurąja prasme tėveliai priskiria: taisyklingą tartį, vartojamus taisyklingus žodžių junginius, kalbos grožį, kalbėjimo išraišką, raiškaus pasakojimo įgūdžius, stengiasi namie kalbėti taisyklingai, tarti, kirčiuoti žodžius, bet kaip teigia, ne visada tai pavyksta. Tyrimas parodė, kad tėveliai pastebi svetimos leksikos netinkamą vartojimą kalboje. Yra jaunų tėvų, kurie iš tiesų sąmoningai ir išmintingai augina vaikus, ieško bendrų interesų, veiklų, užsiėmimų, skatina vaikų taisyklingos kalbos ugdymą, taip ugdydami vaikų kalbos kultūrą siaurąja ir plačiąja prasme. Vaiko kalbos kultūrą plačiąja prasme tėveliai lavina: kviesdami vaiką pasakoti, atpasakoti, pratęsti sakinius. Tyrimas parodė, kad tėveliai taiko įvairius metodus: įvairius žaidimus, knygų skaitymą, vaikščiojimą į renginius. Atliktame tyrime pastebėta, kad tėveliai, jei pastebi vaiko vartojamus žargonus, barbarizmus, tiesiog nekreipia į tai dėmesio. Atliktas tyrimas parodė, kad vaiko kalbos kultūros taisyklingumui ugdyti yra svarbus ir pačių tėvų kalbos turtingumas, taisyklinga kalba perduodanti šeimos, tautos tradicijas, skiepijant žmogiškąsias vertybes. Tyrimas parodė, kad tėvai teikia svarbą telefonų naudojimui ir mano, kad tokiu būdu tobulinasi vaikų kalbos kultūra.

3.3 Problemų, kylančių šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymo procese, tyrimas

Kalbos klaidos - tai kalbos faktas, prasilenkiantis su bendrinės kalbos taisyklėmis, nustatytų kalbos normų pažeidimais (Griškevičienė, Lapkuvienė, Navalinskienė, Šmulksytė, 2003). Todėl pedagogų ir tėvų buvo klausama, kokios priešmokykliniame amžiuje iškyla kalbos kultūros ugdymo problemos (netaisyklingai vartojamos reikšminės dalys (- da); netaisyklingai vartojamos žodžio

priesagos.(-ka; -avas; -a; -avoti); vartoja daug svetimybų, svetimų kalbų žodžių, ilgina trumpuosius balsius) (žr. 11 lentelė).

11 lentelė. Pedagogai apie priešmokykliniame amžiuje kylančias kalbos kultūros siaurąją prasme ugdymo problemas

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Pedagogai apie priešmokykliniame amžiuje kylančias kalbos kultūros siaurąją prasme ugdymo problemas	Netaisyklingai vartojamos reikšminės žodžio dalys	A.: „Iš netaisyklingų reikšminių žodžio dalių kartais tenka išgirsti, negaliu dasiekti mašinos, pieštuko. Dažniausiai netinkamai įvardinamos spalvos (bordava, morkinė)“. C.: „Reikšminės dalys, kai kuris tik pasako pvz; negaliu dasiekti; auklėtoja jis daėjo iki manęs. Dauguma vaikų sako bordavą o ne vyšninę“. E.: „Netaisyklingai vartoja reikšmines žodžio dalis, žodžio priesagas. Ir dažnai tenka išgirsti kai kviečia draugus trumpina (ei tu, klausyk, arba vardus pvz; Rimvi, Justi, Eimi“.) F.: „Netaisyklingai vartojamos žodžio priesagos ir reikšminės dalys, ypač spalvas klausinėjant“.
	Vartoja daug svetimų kalbų žodžius	D.: „Sutinku su a ir b teiginiais, o iš svetimybų tai kompas, kurį taisant sunkiai sekasi išmokinti taisyklingai“. A.: „Iš svetimybų, tai kompas, telikas, kolonkė. Svetimų kalbų žodžius sako, kurie lanko anglų kalbos būrelius“. C.: „Svetimybų pagrindinės yra kompas, telika, telefonas“. E.: „Svetimybės kompas., telefonas. Svetimų žodžių atsineša iš šeimos hello, hi, nori pasirodyti, o tėveliai girdėdami ir nieko nesako“. F.: „Svetimybės tik kompas. Svetimų kalbų žodžių tik kartais ir tai mažuma vaikų“.
	Visos išvardintos problemos	B.: „Pritariu visiems išvardytiems punktams, nes šiuolaikinėje vaikų kalboje visa to ir yra. Todėl kartais darosi labai sunku mokyti tinkamos kalbos kultūros“.

Šaltinis: sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2018

Apibendrinus tyrimą (žr. 11 lentelė) galima teigti, kad pedagogai mato vaikų kalboje netaisyklingumo problemų, nes teigia, kad: A.: „iš netaisyklingų reikšminių dalių kartais tenka išgirsti - negaliu (dasiekti) mašinos, pieštuko. Dažniausiai netinkamai įvardijamos spalvos (bordava, morkinė)“.
E.: „netaisyklingai vartoja reikšmines žodžio dalis, žodžio priesagas. Dažnai tenka išgirsti kai kviečia draugus trumpina (ei tu, klausyk, arba vardus, pvz.: Rimvi, Justi, Eimi)“.
Pedagogės akcentuoja svetimų kalbų žodžius ir teigia, kad: A.: „iš svetimybų (kompas, telikas, kolonkė). Svetimų kalbų žodžius vartoja tie, kurie lanko anglų kalbos būrelius“.
E.: „svetimų žodžių atsineša iš šeimos (hello, hi), kai nori pasirodyti, o tėveliai girdėdami nieko nesako“.

Apibendrinus galima teigti, kad pedagogai vaikų kalboje pastebi netaisyklingų reikšminių dalių, priesagų, vardų trumpinių, svetimybų, svetimų kalbų žodžių vartojimą. Pedagogai akcentuoja tėvų nenorą girdėti svetimų kalbų žodžių (hello, hi ir t.t.).

Šukys (2006) teigia, kad kalbos kultūros plačiąja prasme klaidų priežastimi tampa kitų kalbų vartojimas. Todėl pedagogų buvo klausama, kokia jų nuomonė apie kylančias kalbos kultūros plačiąja prasme problemas. (žr. 12 lentelė).

12 lentelė. Pedagogai apie priešmokykliniame amžiuje kylančias kalbos kultūros plačiąja prasme ugdymo problemas

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Pedagogai apie priešmokykliniame amžiuje kylančias kalbos kultūros plačiąja prasme ugdymo problemas	Mokant atsisveikinimo, pasisveikinimo žodžių	C.: „Pastebiu, kad ne visi tėvai pasisveikina ir atsisveikina, vaikai ima pavyzdžius iš tėvų ir tą patį daro. Bet nuolat kartojant ir mokant daugelis jau prisimena. Padėkoti, gal ne visi, bet dauguma tai moka“. F.: „Pasisveikinime, atsisveikinime neiškilo problemų, nes vaikai greitai laikosi susitarimų. Kai susitarimų laikosi ir šeimos nariai tai problemų nebūna, bet dažniausiai grupėje kalbame, o namie to nėra, tai kai kurie pasirenka namų variantą“. E.: „Kartais sako trumpiniais (ate, bai), visą tai ateina iš šeimos, stengiamės kas kartą atsakyti taisyklingai, taip kai kurie perpranta. Padėkoti moka“. B.: „Didžiausia problema tėvų kultūros stoka, kai kurie tėveliai pasisveikina ir atsisveikina kalbėdami telefonu, vaikai stebi ir mato pavyzdį“.
	Mokant padėkos žodžių	A.: „Pasisveikinime, atsisveikinime neiškilo. Padėkos žodelius visai pamiršta, kai kurie iš viso jų nesako, paklausus atsako (namie, taip nesakome). Pertraukia, neišklauso iki galo“.
	Mokant kultūringo diskutavimo, tarpusavio bendravimo	C.: „Sunkiau sekasi ypač ratelyje išlaukti norint pasisakyti, vaikų grupėje daug, vienas kitą nutraukinėja, ne visada išklauso draugo ar auklėtojos“. F.: „Kalbant kitam sunku išlaukti savo eilės, dažnai nutraukia, neleidžia pabaigti pasakyti“ E.: „Diskutuojant visi nori iš karto kalbėti, grupėje 20 vaikų, sunku išlaukti eilės. Po truputi mokomės, norint pasakyti reikia pakelti ranką ir palaukti, nepertraukinėti draugų kai kalba. Mokykloje vaikų bus ne ką mažiau, turi įgyti laukimo įgūdžių“. D.: „Pasisveikina ir atsisveikina taisyklingai, kai kuris tik pasako ate. Dėkoja žodžiu ačiū. Diskutuojant nesiseka išklaudyti, išgirsti, nutraukinėja kitus, neleidžia pasisakyti. Bet mokomės palaipsniui kultūringo bendravimo“. B.: „Man ar draugams kalbant, dažnai nutraukia, negeba išlaukti eilės pasisakymui“.

Šaltinis: sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2018

Tyrimas parodė (žr. 12 lentelė), kad pedagogai įvardina tėvų kultūros stoką ir teigia, kad: C.: „pastebiu, kad ne visi tėvai pasisveikina ir atsisveikina, vaikai ima pavyzdžius iš tėvų ir tą patį daro“. B.: „didžiausia problema tėvų kultūros stoka, kai kurie tėveliai pasisveikina ir atsisveikina kalbėdami telefonu“. Informantams, taip pat svarbus yra vaikų mokymas padėkos žodžių, nes

teigia, kad: A.: „padėkos žodelius visai pamiršta, kai kurie iš viso jų nesako, paklausus atsako (namie taip nesakome)“. Taip pat pedagogams labai svarbu yra tarpusavio bendravimas ir sako, kad: E.: „diskutuojant visi nori iš karto kalbėti, grupėje 20 vaikų, sunku išlaukti eilės; D.: „diskutuojant nesiseka išklausti, išgirsti, nutraukinėja kitus, neleidžia pasisakyti“.

Apibendrinus tyrimo duomenis, pedagogai mato tėvų kalbos kultūros ugdymo stoką, netinkamą etiketo (atsisveikinimo, pasisveikinimo, padėkos žodžių) mokymą. Tyrime pedagogai pastebėjo ir vaikų kalbos problemas: jie negeba išlaukti eilės, negeba pasisakyti, nutraukia kitų pokalbius.

Daugelis mokslininkų Šukys (2006), Paulauskienė (2001), Griškevičienė, Lapkuvienė, Navalinskienė, Šmulkštytė (2003), Glebuviienės (2000) ir k.t. iškėlė problemas, kurios turi būti taisomos. *Todėl pedagogų ir paklausta, kaip yra sprendžiamos kalbos kultūros ugdymo problemos* (žr. 13 lentelė).

13 lentelė. Pedagogų nuomonė apie iškilusių kalbos kultūros ugdymo problemų sprendimą

Kategorija	Subkategorija	Įverčiai
Pedagogų nuomonė apie iškilusių kalbos kultūros ugdymo problemų sprendimą	Siūloma laikytis susitarimų arba taisyklių	A.: „Mokant padėkos žodelių, pagiriame tą, kuris pasisveikina ar padėkoja, vaikai stebi, kurie taip nedarydavo, pradeda kai kurie ir pasisveikinti ir atsisveikinti ir padėkoti. Kalbant bandome laikytis taisyklių (nori kalbėti, pakelk ranką), kalbame po vieną, išklauskime kito“. F.: „Turime grupėje taisykles. Kalbame, kad reikia mokytis išklausti kitą, norint, kad tavęs klausytų. Norint ką pasakyti pakelti ranką ir palaukti. Kalbant prašoma, kalbėti lėtai, aiškiai, stengtis taisyklingai tarti žodelius. Atsiranda vis daugiau vaikučių kurių kalbą netaisyklinga, jiems skiriamas logopedas. Stengiamės išgirstus netinkamus žodelius taisyti“.
	Siūloma dalyvauti projektinėje savaitėje	B.: „Žaidžiame žaidimus su paveikslėliais, kurie turtina vaikų žodyną. Taip pat pagal situacijas, tautosakos ir grožinės literatūros skaitymas. Projektinės savaitės „Gimtosios kalbos kultūra“.
	Siūloma reguliuoti kalbėjimo toną	C.: „Tiesiog mokomės, prieš norint ką pasakyti, pakelti ranką, ir laukti, kol pakvies. Pasistengti išgirsti kitą, norint, kad ir tave klausytų. Kalbant, pasakojant prašoma neskubėti, stengtis lėtai, aiškiai ištarti žodelius“.
	Siūloma kreipti dėmesį iš šeimos arba iš kompiuterinių žaidimų	D.: „Problemų yra įvairių, dažniausiai iš šeimos ar kompiuterinių žaidimų atsineštos, stengiamės taisyti, kai išgirstame, bet jei

	išmoktas kalbines problemas	<i>šeimoje nieko nedaroma, tai pastangos kartais būna beviltiškos; Į mokyklą, dauguma vaikučių išeina pažįstantys raideles, ir dauguma geba skiemenimis skaityti“.</i>
	Siūloma organizuoti spektaklius	<i>D.: „Daug organizuojame spektaklių, per kuriuos kalba tikrai tampa taisyklingesnė ir tada stengiasi raiškiai kalbėti, pasakyti, žinoma ne visi“.</i>
	Siūloma dirbti poroje	<i>E. : „Kalbamės, aiškinamės, kaip galima, o kaip ne. Mokomės dirbti poroje, išklausyti norint pasisakyti kitą, aiškinamės išgirstų netinkamų žodelių reikšmę, keičiame juos tinkamais“.</i>

Šaltinis: sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2018

Tyrimas parodė (žr. 13 lentelė), kad pedagogai organizuoja susitarimus, taisyklių laikymąsi, nes teigia, kad: A.: „*kalbant bandome laikytis taisyklių (nori kalbėti, pakelk ranką), kalbame po vieną, išklausykime kito“.* F.: „*kalbame, kad reikia mokytis išklausyti kitą, norint, kad tavęs klausytų. Norint ką pasakyti pakelti ranką ir palaukti. Kalbant prašoma, kalbėti lėtai, aiškiai, stengtis taisyklingai tarti žodelį“.* Iš atsakymų pastebima, kad informantams svarbus kalbos kultūros ugdymas, nes siūlo: B.: „*projektinės savaitės „Gimtosios kalbos kultūra“*“, taip pat svarbus tinkamas kalbėjimo tonas ir teigia, kad: C.: „*kalbant, pasakojant prašoma neskubėti, stengtis lėtai, aiškiai ištarti žodelius“.* Pedagogai pastebi iš šeimos ir įvairių žaidimų atsineštas problemas, nes sako, kad: D.: „*problemų yra įvairių, dažniausiai iš šeimos ar kompiuterinių žaidimų atsineštos, stengiamės taisyti, kai išgirstame, bet jei šeimoje nieko nedaroma, tai pastangos kartais būna beviltiškos“.* Pedagogai teikia svarbą įvairiems renginiams, nes sako, kad: D.: „*daug organizuojame spektaklių, per kuriuos kalba tikrai tampa taisyklingesnė ir tada stengiasi raiškiai kalbėti, pasakyti, žinoma ne visi“*“, taip pat akcentuojamas darbas poroje, nes sako, kad: E.: „*mokomės dirbti poroje, išklausyti norint pasisakyti kitą, aiškinamės išgirstų netinkamų žodelių reikšmę, keičiame juos tinkamais“.*

Apibendrinus tyrimą, pastebime, kad pedagogai iškilusias kalbos kultūros problemas sprendžia taip: *moko padėkos žodžių, grupės taisyklių laikymosi, moko išklausyti kitų, kelti ranką norint pasisakyti, organizuoja spektaklių, aiškina išgirstų netinkamų žodžių reikšmes, keičiame juos tinkamais.*

Šiuolaikiniame technologijų amžiuje dažnai kyla įvairių kalbos kultūros problemų ypač priešmokyklinio (šešerių-septynerių metų) amžiaus grupėje, kai vaikai ruošiami mokyklai, o jie dar turi įvairių kalbos problemų (Rašytinės ir sakytinės kalbos ugdymas, 2004). *Todėl tėvelių buvo paklausta, kokia jų nuomonė apie vaikui kylančias kalbos kultūros siaurąją ir plačiąją prasme problemas: (netaisyklingai vartojamos reikšminės dalys (- da); netaisyklingai vartojamos žodžio*

priesagos(-ka; -avas; -a ;avoti); vartoja daug svetimybų, svetimų kalbų žodžių; ilgina trumpuosius balsius. (žr. 14 lentelė).

14 lentelė. Tėvų nuomonė apie vaikui kylančias kalbos kultūros siaurą ir plačiąją prasme ugdymo problemas

Kategorija	Subkategorija	Išverčiai
Tėvų nuomonė apie vaikui kylančias kalbos kultūros problemas	Svetimybų vartojimas	C.: „Mūsų vaikas kad ir aiškiai kalba, bet didžiausia kaip pastebiu problema yra kad vartoja daug svetimybų ir svetimų kalbų žodžių kaip kompas, telefonas, telikas, hi.hello. Kai kada tuos žodžius pataisome, bet dažniausiai, nebekreipiame dėmesio“. D.: „Pagrindinės problemos yra svetimybės, nors nelanko jokių užsienio kalbos būrelių, bet manau tai pasiima iš televizijos ar kompiuterinių žaidimų“. A.: „Kita mūsų šeimoje didžiausia problema svetimybės ir svetimų kalbų žodžiai :telikas, telefonas, kompas“. F.: „Mano vaikui kylančios kalbos kultūros problemos yra svetimybų vartojimas kaip (hello, telikas,telefonas, kompas)“. B.: „Manau, kad sūnus per daug vartoja angliškų žodžių, nes dažnai žaidžia kompiuterinius žaidimus. Svetimybės kaip kompas, telefonas, telikas, hi,hello. Taip ilgina myškas, tikiuosi, kad išmoks kitaip“.
	Netaisyklingai vartojamos reikšminės žodžio dalys	A.: „Pastoviai jų neįvartoja, bet tenka girdėti su da žodelių (davežė, daskrido), spalvų pavadinimus, kai kurias vis dar įvardina (bordava, morkavas), daugiabutyje gyvenančias moteris kaimynkos“. B.: „Kažkaip su kitais nelabai pastebėjau, bet girdžiu daeinu iki parduotuvės, dabėgau iki darželio. Priesagos tai kaimynka. sako“. F.: „Vartoja netinkamai reikšminės dalis danešk, ,daeik. Ir spalvų pažinimo maišo tas sunkesnes spalvas ružava, morkava, vyšniavas“. C.: „Iš priesagų gal nelabai, bet reikšminių dalių tai taip damušiau kamuolį, davoriavo kiek prisimenu“.
	Visos išvardintos problemos	E.: „Iš tikrųjų mano vaiko kalboje visko yra po truputi ką ir vadinote, nes mūsų tėvų kalboje taip pat yra jūsų išvardintų problemų. Dažniausiai, ką pastebiu aiškiai, tai svetimų kalbų žodžiai (hi, hello)“.

Šaltinis : sudarytas pagal autorės atlikto tyrimo duomenis, 2020

Apibendrinus tyrimo duomenis (žr. 14 lentelė) pastebima, kad apklausti informantai savo vaikų kalboje pastebi svetimų žodžių vartojimo, nes teigia: C.: „mūsų vaikas kad ir aiškiai kalba, bet, kaip pastebiu, didžiausia problema yra ta, jog vartoja daug svetimybų kaip: kompas, telefonas, telikas, hi, hello. Kai kada tuos žodžius pataisome, bet dažniausiai, nebekreipiame dėmesio“. D.: „pagrindinės problemos yra svetimybės, nors nelanko jokių užsienio kalbos būrelių, bet manau tai

pasiima iš televizijos ar kompiuterinių žaidimų“. Mokslininkai Šukys (2006) ir Paulauskienė (2001) teigia, kad vaikai dažnai netaisyklingai vartoja žodžio reikšmines dalis. Tai pastebi ir apklausti informantai, nes teigia: A.: „, pastoviai jų nevartoja, bet tenka girdėti su da žodelių (davežė, daskrido), spalvų pavadinimus, kai kurias vis dar įvardina (bordava, morkavas), daugiabutyje gyvenančias moteris (kaimynkos)“. B.: „, girdžiu (daeinu iki parduotuvės, dabėgau iki darželio.). Informantai pastebi netiksliai vartojamus priešdėlius: C.: „iš priesagų gal nelabai, bet reikšminių dalių tai taip damušiau kamuolį, davažiavo kiek prisimenu“.

Palygimus atlikto tyrimo rezultatus, nustatyta, kad tėvai tik supranta vaiko pažintinės raidos gebėjimų svarbą. O pedagogai praktiškai ugdo vaizdinį mąstymą, atmintį, dėmesį, vaizduotę, nes žino, kad daro įtaką vaikų kalbos kultūros supratimui ir aktyviam žinių apie kalbos kultūrą taikymui praktinėje kalboje. Vieni tėvai naudoja įvairius metodus, kiti - ne, nes įvardina tai kaip kasdienės veiklos užsiėmimus. Pedagogai vaikų kalbos kultūros ugdymui taiko žodinius, praktinius metodus. Metodų pagalba grupėje pedagogai kuria bendras taisykles, moko vaikus bendravimo ir bendradarbiavimo tarpusavyje, organizuoja projektines savaites, spektaklius, kad ruošiantis mokyklai vaikų kalbos kultūra tobulėtų, ko tėvai nedaro. Tyrimas parodė, kad tėvai vaikų kalboje mato reikšminių dalių ir svetimybų vartojimo problemas. Pedagogai jiems pritaria ir plečia kalbos kultūros klaidų sąrašą, teigdami, kad vaikai linkę vartoti svetimos kalbos leksiką, svetimų kalbų reikšmines žodžio dalis (priešdėlius, priesagas), taip pat vaikai nemoka išlaukti eilės pasisakymui, negeba tinkamai atsisveikinti, pasisveikinti, padėkoti, trūksta pagarbos suaugusiajam, bet tėvai tokių problemų nepastebi. Dar pedagogai pastebi pačių tėvų kalbos kultūros stoką, nors tėvai teigia, kad jie stengiasi kalbėti taisyklingai. Šeimos nariai neatmeta idėjos, kad vaiko kalbos kultūros taisyklingumui ugdyti yra svarbus ir pačių tėvų kalbos turtingumas, taisyklingumas, perduodamas su šeimos, tautos tradicijomis, tautinėmis vertybėmis.

Apibendrinus visą empirinį tyrimą, galima teigti, kad vaikų kalbos taisyklingumui labai svarbus yra tiek pedagogų, tiek tėvų taisyklinga kalba perduodant tautos tradicijas, skiepijant žmogiškąsias vertybes. Kalbos kultūros ugdymo procese svarbiausią vietą užima šalia vaiko esantys suaugę žmonės (tėvai, pedagogai). Daugelio užsienio ikimokyklinio ugdymų programų, taip pat pabrėžia mokytojo, tėvų svarbą šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros ugdymui. Bendra išvada - pedagogai ir tėvai turi stengtis tarpusavyje daugiau bendrai kalbėti, aiškintis, išklausti vieni kitų nuomonės apie vaikų kalbos kultūros siaurąją ir plačiąją prasme vartojimo problemas, ieškoti bendrų sprendimo būdų. Turi būti abipusis domėjimasis, kaip šis kalbos kultūros tobulinimo procesas vyksta namie ir priešmokyklinėje grupėje, kad vaikas, išėjęs į mokyklą, būtų kultūringas, mandagus ir taptų taisyklingos lietuvių kalbos vartotoju ir puoselėtoju.

Išvados ir pasiūlymai

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog priešmokykliniame amžiuje reikia ugdyti kalbos kultūrą. Mokyti kalbos estetikos ir etikos: taisyklingos, žodingos, vaizdingos kalbos. Kalbos etiketo: elgesio, mandagumo taisyklių ir formų. Svarbiausias asmuo priešmokyklinėje grupėje – mokytojas, šeimoje – tėvai. Suaugusieji savo bendravimo ir bendradarbiavimo priemone – kalba, kaip svarbiausiu veiklos instrumentu, turi perteikti informaciją, kuri skatintų mokymosi motyvą, suteiktų šešerių-septynerių metų vaikams galimybę girdėti natūralią, taisyklingą, sodrią, aiškią kalbą, puoselėtų vaiko naujų žodžių vartoseną, skatintų bjaurėjimąsi netaisyklinga, pilna svetimybų, žargonų kalba. Mokyti taisyklingos kalbos kultūros visur – ir ugdymo įstaigoje, ir namuose. Suaugusieji turi gebėti tinkamu pavyzdžiu perteikti vaikams kalbos kultūros žinias, kurias vėliau vaikai panaudos mokykloje, bus kultūringi, mandagūs ir taps taisyklingos lietuvių kalbos vartotojais.

2. Tyrimo duomenų analizė rodo, kad pedagogai ir tėvai didelį dėmesį skiria šešerių-septynerių metų vaikų kalbos kultūros siaurąja ir plačiąja prasme ugdymui. Tiek pedagogai, tiek tėvai išskiria pagrindinius kalbos kultūros ugdymo komponentus: gebėjimą aiškiai tarti gimtosios kalbos garsus, taisyklingą žodžių vartojimą. Pedagogai akcentuoja kalbos grožį, kalbėjimo raišką, raiškaus pasakojimo įgūdžius, kalbos etiketo svarbą. Jie tinkamai vertina vaiko pažintinės raidos gebėjimus (mąstymą, atmintį, dėmesį, vaizduotę), darančius įtaką vaikų kalbos kultūros supratimui ir aktyviam žinių apie kalbos kultūrą taikymui praktinėje kalboje. Tėvai pažintinių raidos gebėjimų nesureikšmina. Kalbos kultūros ugdymui pedagogai praktiškai taiko žodinius ir praktinius metodus, o tėveliai tai vadina laisvalaikio veikla. Vaikų kalbos kultūros ugdymui, kaip atskleidė tyrimo duomenų analizė, yra svarbus bei tinkamas pedagogų ir tėvų kalbos kultūros vartojimo pavyzdys.

3. Tyrimas atskleidė, kad tiek pedagogai, tiek tėvai pastebi įvairiausių problemų: netaisyklingai vartojamos reikšminės žodžių dalys, vaikų kalboje daug svetimybų. Nors tėvai teigia, kad vaikai girdi namie turtingą, raiškią, vaizdingą, gyvą suaugusių kalbą, bet pedagogai pastebi, kad ne visų vaikų kalba žodinga, vaizdinga, etiška. Tėvelių teigimu, jie patys stengiasi, bet ne visada pavyksta kalbėti taisyklingai, aiškiai dėstyti mintis. Pedagogų nuomone, vaikų pasakojime trūksta taisyklingumo, aiškiai tariamų žodžių, logiškumo, raiškumo, rišlumo, nuoseklumo. Nors tėvai mano, kad stengiasi arba visai nevartoja žargonų, barbarizmų, pedagogai pastebi, kad vaikai dažnai vartoja žargonus, barbarizmus bendraudami, vartoja vardų ar draugų kvietimo trumpinius. Taigi pedagogai vaikų kalboje mato daugiau netikslumų negu tėvai. Tai ir sukelia vaikų kalbos kultūros ugdymo procese problemų, kurių sprendimas – nuoširdus ir dalykiškas suaugusių bendradarbiavimas.

Pasiūlymai pedagogams:

1. Grupės viduje, lauko aplinkoje, pagal galimybes fiksuoti (vaizdo įrašais), kai vaikai to nepastebi: vaikų žaidimus, jų tarpusavio bendravimą, kalbos stilių ir t.t. Ir individualių susitikimų metu su tėveliais pasiūlyti paklausti.

2. Į grupės susirinkimą su tėveliais pasikviesti kalbininką, ar pradinių klasių mokytoją, kurie papasakotų apie vaikų kalbos kultūros bendras problemas.

Pasiūlymai tėvams:

1. Bendraujant, kalbant sulaukti iš vaiko grįžtamojo ryšio, ne galvos ar rankos judesiu turi atsakyti į klausimus, pakvietimus, pasiūlymus, bet garsu išreikšti savo atsakymą.

2. Domėtis straipsniais, įvairia literatūra, kurioje rašoma apie šiuolaikinius dar vadinamus „Z kartos vaikus“, kokių problemų iškyla ateityje tokiems vaikams. Pagalvoti ar jūsų vaikas daro viską gerai, jo kalba taisyklinga, kultūringa, mandagi, ar tik jums taip atrodo, pasikonsultuoti su priešmokyklinės grupės mokytojomis išklausti jų pastebėjimus.

Literatūros sąrašas

1. Ališauskienė, R. (2003). *Skaitymo ir rašymo pradmenų formavimo integracija*. Priešmokyklinis ugdymas ir pradinė mokykla: patirtis, idėjos. Šiauliai: Šiaulių Gytarių pagrindinė mokykla. ISBN 9955-564-10-5.
2. Augustinienė, A., Pocienė, T. (2016). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų žodyno turtinimo, taikant skaitmeninius mokymosi objektus, galimybės*. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą : <https://eltalpykla.vdu.lt/handle/1/35166>
3. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius, Jošara. ISBN 9986-663-05-9.
4. Brazauskienė, E. (2002). *Vaiko gimtosios kalbos šeimoje ugdymo problemos*. Klaipėdos universitetas. (p. 23). Ugdymo metodikų katedra. Pedagogika. ISSN 1392 - 0340.
5. Bacvinkienė, B., Povilavičienė, A. (2006). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ugdymo galimybės*. Priešmokyklinis ugdymas patirtis ir lūkesčiai. Kaunas: Kauno mokyklų techninis skyrius Nr. 20.
6. Bukantienė, J. (2006). *Pradinės mokyklos mokytojo kalbinis portretas – Klaipėdos. Sakytinė pradinės mokyklos mokytojo kalba*. Klaipėdos universitetas. Tiltai. ISSN 1392313.
7. Barzdonytė-Morkevičienė, L. (2009). *Kalbos ugdymas*. Kaunas: Šviesa. ISBN-10: v5430049417.
8. Balčiūnienė, I. (2009). *Pokalbio struktūros analizė kalbos įsisavinimo požiūriu: daktaro disertacija*. Vytauto Didžiojo universitetas. [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: http://donelaitis.vdu.lt/disertacijos/Balciuniene_2009.pdf
9. Bernotienė, R., Juraitienė, I. (2012). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų lietuvių valstybinės kalbos ugdymas*. Metodiniai patarimai. [žiūrėta 2020 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą : <http://www.upc.smm.lt/ugdymas/ikimokyklinis/failai/>
10. Beržinskaitė, A. (2013). *Edukologė: tėvai turi pasirinkti, kas svarbiau - vaikas ar darbas*. [žiūrėta 2020 m. vasario 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.tavovaikas.lt/lt/lavinimas-ir-ugdymas/g-14573-edukologe-tevai-turi-pasirinkti-kas-svarbiau-vaikas-ar-darbas>
11. Bražienė, N. (2015). *Kai kurie priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ugdymo aspektai*. Tema „Ruduo“. Ikimokyklinis lt. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/kai-kurie-priesmokyklinio-amziaus-vaiku-kalbos-ugdymo-aspektai-tema-ruduo/20403>
12. Burbienė, A. (2015). *I vaiką orientuoto ugdymo plėtojimas šeimoje*. Žvirblių takas Nr.6. ISSN 1392-1037.

13. Beinorienė, R., Gražienė, V. (2016). *Nuostabūs ženklų ir prasmų pasaulis*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras. ISBN 978-609-420-542-2 [žiūrėta 2020 m . balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/kiti/patarimai_pedagogams.pdf
14. Brėdikytė, M. (2017). *Naratyvinis žaidimas ir mokymasis*. Kaunas UAB „Vita Litera“. [žiūrėta 2020 m . balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/62074/2/ISBN9786094543180.pdf>
15. Balčiūnienė, I. (2017). *Rišliojo pasakojimo analizė: kalbinių kompetencijų vertinimas ikimokykliniame amžiuje*. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 6 d.]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/321599968_Risliojo_pasakojimo_analize_kalbiniu_komp_etenciju_vertinimas_ikimokykliniame_amziuje
16. Balčiūnienė, D. (2020). *Laikas su šeima- tai gebėjimas girdėti ir matyti kitą*. [žiūrėta 2020 m . vasario 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.santaka.info/?sidx=39760> >
17. Čepaitienė, G. (2007). *Kalbos etiketas - Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Šiaulių universiteto leidykla. ISBN LIET-KALB-ET-.
18. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. IV Leidimas. ISBN 5-420-01242-1.
19. Dodge, D. T., Colker, L. J., Heroman, C. (2007). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Vilnius: Presvika. ISBN 978-9955-22-175-3.
20. Dumašienė, R. (2013). *Foneminės klausos lavinimas priešmokykliniame amžiuje*. [žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/vartotoju-straipsniai/fonemines-klausos-lavinimas-priesmokykliniame-amziuje/15806>
21. Grinevičienė, N. (2002). *Vaikystės žaidimai*. Kaunas: Šviesa. ISBN 5-430-03494-0
22. Griškevičienė, J., Lapkuvienė, C., Navalinskienė, G., Šmulkštytė, R. (2003). *Lietuvių kalbos kultūros vadovėlis*. Vilnius: Home liber. ISBN 9955-449-52-7.
23. Glebuviene, V., Grigaitė, B., Monkevičienė, O. (2004). *Lietuvos vaikų brandumas mokyklai: tyrimas ir problemos*. Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas ikimokyklinės katedra. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 9 d.]. Prieiga per internetą : <http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/43568.pdf>
24. Gražienė, V., Glebuviene, V., Marcelionienė, E. (2004). *Komunikavimo kompetencija. Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos*. Vilnius. Ugdymo plėtotės centras. ISBN 9986-03-544-9.
25. Grebliauskienė, B., Večkienė, N. (2004). *Komunikacinė kompetencija: komunikabilumo ugdymas*. Vilnius: Žara. ISBN 9789-98-6341-280.

26. Galkienė, A., Cijūnaitienė, A. (2007). *Mokymo metodų taikymo veiksmingumas ir populiarumas*. Pedagogika. ISSN 1392- 0340. [žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/87/77-85.pdf>
27. Gailienė, D., Bulotaitė, L., Sturlienė, N. (2008). *Psichologija*. Vilnius. ISBN 978- 9986 – 16 – 623 -8. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą : [https://www.scribd.com/document/331313879/D-Gailiene-ir-ktPsichologija-pedagogikos - XI-XII-klasei-2008-LT-pdf](https://www.scribd.com/document/331313879/D-Gailiene-ir-ktPsichologija-pedagogikos-XI-XII-klasei-2008-LT-pdf)
28. Gražienė, V. (2011). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų komunikavimo kompetencijos ugdymas*. Patarimai pedagogams, ugdantiems priešmokyklinio amžiaus vaikus. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 7d.]. Prieiga per internetą [file:///C:/Users/Avitela/Downloads/Komunikavimo%20kompetencijos%20ugdymas%20\(1\). pdf](file:///C:/Users/Avitela/Downloads/Komunikavimo%20kompetencijos%20ugdymas%20(1).pdf)
29. Glebuviene, V. (2011). *Vaiko kalba ir mes suaugusieji*. [žiūrėta 2020 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://dianaraubien.wixsite.com/kitasvaikopasaulis/vaiko-kalba>
30. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas*. (2014).(p.34-38). Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras. ISBN 978-609-460-102-6.
- 31.Jankauskienė, I., Rinkevičiūtė, U. (2017). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų literatūrinio ugdymo galimybės*. [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.]. (p, 93). Kaunas kolegija. Prieiga per internetą : <https://core.ac.uk/download/pdf/75821382.pdf>.
32. Jovaiša, L. (2004). *Veikimo įgymių plėtra*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. ISBN 9955-585-65-X
- 33.Juškienė R. (2010). Lingvistiniai ir psichofiziologiniai kalbinės veiklos pagrindai. Santalka. Filologija. Edukologija. ISSN 1822-430X
34. Jakanovytė-Stoškuvienė, D., Vozbinaitė, K. (2016). *Priešmokyklinės grupės vaikų skaitymo gebėjimų ugdymas*. „Žvirblių takas”. Nr. 4.(p.45). ISSN 1392-1037.
35. Kniūkšta, P. (2001). *Lingvistinis ir socialinis kodifikacijos santykis su norma*. Kalbos vartoseną ir tvarkybą. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. ISBN : 9986-668-30-1
36. Kaffemanas, R. (2001). *Mąstymo psichologija*. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. ISBN 9986382718.
37. Kardelis, K. (2002). *Taikomųjų Tyrimų Metodologija* . Kaunas ISBN 9986-948-65-7.
38. Kiliuvienė, D., Ruškys A. (2002). *Vaiko kalbinės sambrandos tyrimas* // Pedagogika. - Nr. 57 ISSN 1392 – 0340
39. Kurmanskienė, I. (2003). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos raida ir pradinių klasių mokinių kalbos ypatumai*. Priešmokyklinis ugdymas ir pradinė mokykla: patirtis ir idėjos. Respublikinė mokslinė praktinė konferencijos medžiaga. Šiauliai.

40. Kompiuterinis lietuvių kalbos žinynas. (2004). *Kalbos etiketas*. [žiūrėta 2020 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/kalba/KM00/Lietuvi%C5%B3_kalbos_%C5%BEinynas_Kalbos_etiketas.KM1500.pdf
41. Карпова, С., И., Мамаева, В. В. (2007). *Развитие речи и познавательных способностей дошкольников 6–7 лет*. Санкт-Петербург: Речь.
42. Kazlauskienė, A., Rimkutė, E., Bielinskienė, A. (2011). *Bendroji ir specialybės kalbos kultūra*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. ISBN 978-9955-12-655-3.
43. Kotvickaja, J. (2014). *Vaiko kalbos raida ir jos trukdžiai*. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/dalijames-patirtimi/vaiko-kalbos-raida-ir-jos-trukdziai/16277>
44. Kamandulytė-Merfeldienė, L., Kavaliauskaitė, V. (2018). *Kalbinis mandagumas vaikystėje: kaip jį ugdyti?*. Ikimokyklinis. lt. [žiūrėta 2020 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/tevams/kalbinis-mandagumas-vaikysteje-kaip-ji-ugdyti/25238>
45. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. (1992 m. spalio 25 d. Nr. 220). (p.10). [žiūrėta 2020 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
46. Landsbergienė, A., Jankauskienė, L. (2004). *Priešmokyklinės grupės aplinka. Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. ISBN 9986-03-544-9.
47. Labanauskienė, A. (2004). *Vaikų kalbos skatinimas*. Kaunas: S. Jokužio leidykla.
48. Labanauskienė, A., Listopadskienė, S. (2006). *Kokybiškas priešmokyklinės grupės ugdytojo vaidmuo. Priešmokyklinis ugdymas: patirtis ir lūkesčiai*. Kaunas: Kauno mokyklų techninis skyrius.
49. Legkauskas, V. (2013). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Vilnius: Vaga. ISBN 9785-415-0230-66.3839.
50. Landsbergienė, A. (2015). *Tobulų tėvų netobulame pasaulyje nėra*. [žiūrėta 2020 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://musu.krastas.lt/?data=2015-03-20&rub=1144521111&id=1423244220&pried=2015-02-14%20%3E>
51. Lietuvos respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. (2018). *Priešmokyklinis ugdymas. Priešmokyklinio ugdymo tikslas*. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/web/lt/tevams/priesmokyklinis-ugdymas/priesmokyklinio-ugdymo-tikslas>

52. Landsbergienė, A. (2020). *Vaiko kalbos raida*. [žiūrėta 2020 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vaikystes-sodas.lt/Austejos-blogas/vaiko-kalbos-raida/43>
53. Muchina, V. (1988). *Vaiko psichologija*. Kaunas: Šviesa. ISBN 5430-001-759.
54. Miškinis, K. (1993). *Šeimos pedagogika*. (p.4). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla
55. Mazolevskienė, A. (2001). *Žodžių žaismas-vaiko prigimtinė reikmė*. Žvirblių takas. Nr.1. ISSN 1392-1037.
56. Monkevičienė, O. (2003). *Mano vaikai Priešmokyklinis vaiko ugdymas*. Kaunas: Šviesa ISBN 5-430-03762-1.
57. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas, Aušra. ISBN 9955-532-25-4.
58. Monkevičienė, O. (2004). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų kompetencijų ugdymas* // Žvirblių takas. Nr. 1.
59. Miliūnaitė, R. (2003). *Lietuvių kalbos gramatikos norminimo pagrindai*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla. ISBN 9986-668-47-6.
60. *National Core Curriculum for Pre-primary Education*. (2010). [žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://docplayer.net/20777636-Finnish-national-board-of-education-national-core-curriculum-for-pre-primary-education-2010.html>
61. Nemčiauskienė, R. (2019). *Vaikams kalba – vis sunkiau įveikiama*. [žiūrėta 2020 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.diena.lt/naujienos/klaipeda/miesto-pulsas/vaikams-kalba-vis-sunkiau-iveikiama-930814>
62. Paulauskienė, A. (2001). *Lietuvių kalbos kultūra*. Kaunas: Kauno Technologijos universitetas. ISBN 9986-13-764-0.
63. Paulauskienė, A. (2004). *Lietuvių kalbos kultūra*. Kaunas: Kauno Technologijos universitetas. ISBN 9789-98-613-764-1.
64. *Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas*. (2004). Metodinės rekomendacijos. Vilnius. Švietimo aprūpinimo centras. [žiūrėta 2020 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/Avitela/Downloads/Trys%20vienne%20\(11\).pdf](file:///C:/Users/Avitela/Downloads/Trys%20vienne%20(11).pdf)
65. Peleckienė, A. (2005). *Kalbos kultūra*. Kaunas: Kauno Kolegijos leidybos centras. ISBN 9955-586-38-9.
66. Pupkis, A. (2005). *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis. ISBN 9789-955-1603-59.
67. Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa. (2014). *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija*. (p. 48-57). Vilnius: Šviesa. ISBN 978-5-430-06366-5.
68. *Rašytinės ir sakytinės kalbos ugdymas. Pradinių klasių mokytojo kalba*. (2004). Žvirblių takas Nr.5. ISSN 1392-1037.

69. Rimkienė, R., Monkevičienė, O., Šeibokienė, G., Jankauskienė, L. (2004). *Ugdymo individualizavimas ir vaiko pasiekimų vertinimas*. Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas metodinės rekomendacijos. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. ISBN 9986-03-544.
70. Razgevičienė, L. (2016). *Žaismės principas ugdant kalbą ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje*. [žiūrėta 2018 m. lapkričio 9 d.]. Prieiga per internetą : <http://ugdymocentrasvarpelis.lt/wp-content/uploads/2014/07/%C5%BDaism%C4%97s-principas-ugdant-kalb%C4%85-ikimokykliniame-ir-prie%C5%A1mokykliniame-am%C5%BEiuje.pdf>
71. Stanaitienė, L., Rugienė, V. (2011). *Kalbos ugdymas priešmokyklinėje grupėje*. Žvirblių takas. Nr. 1.
72. Smetona, A. (2017). *Jei nedėvime vyžų vietoj kedų, tai ir kalbos neverskime seniena*. Kauno diena. [žiūrėta 2020 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://m.kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/kalbininkas-smetona-gyvos-kalbos-ganytojas-790596>
73. Šernas, V. (2002). *Glotoedukologija*. Kaunas: VDU. ISSN 1392-5016.
74. Šukys, J. (2003). *Kalbos kultūra visiems*. (p.8-19). Kaunas: Šviesa. ISBN 5-430-03554-8.
75. Šukys, J. (2006). *Kalbos kultūra visiems*. Kaunas: Šviesa. ISBN 5-430-04647-7.
76. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (2019). *Švietimas. Priešmokyklinis ugdymas. Priešmokyklinio ugdymo tikslas*. [žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą : <https://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-priesmokyklinis-ugdymas>
77. Tijūnėlienė, O. (2004). *Mokytojo kūrybiškumo raiška*. „Žvirblių takas“ Nr. 5.
78. *The Reggio Emilia Approach to Early Years Education*. (2006). [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: https://education.gov.scot/nih/Documents/ELC/ELC35_ReggioEmilia/ELC35_ReggioAug06.pdf
79. Tijūnėlienė, O. (2012). *Kalba kaip vertybė ketvirtoko gyvenime*. „Žvirblių takas“ Nr. 4. ISSN 1392-1037.
80. Taguma, M., Litjens, I., Makowiecki, K. (2013). *Quality Matters in Early Childhood Education and Care Sweden*. © OECD. ISBN 978-92-64-17674-4(PDF). [žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/education/school/SWEDEN%20policy%20profile%20-%20published%2005-02-2013.pdf>
81. Vaitkevičiūtė, V. (2002). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas. ISBN 9986-465-62-1.
82. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos konsultacijų bankas (2020). *Kodėl netaisyklinga „nuimti apavą, kojines, kelnes, sauskelnes“? Kalbos klaidų sąrašas*. [žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/1926-nuimti-sauskelnes>

83. Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija. Integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai. ISBN 9789986094302.
84. Žalienė, B. (2017). *Logopedės patarimai, kaip tėvai gali padėti vaiko kalbos raidai*. [žiūrėta 2020 m. vasario 16 d.]. Prieiga per internet: <https://www.tavovaikas.lt/lt/lavinimas-ir-ugdymas/g-3348-logopedes-patarimai-kaip-tevai-gali-padeti-vaiko-kalbos-raidai>